NÚM. 16

1-2-23

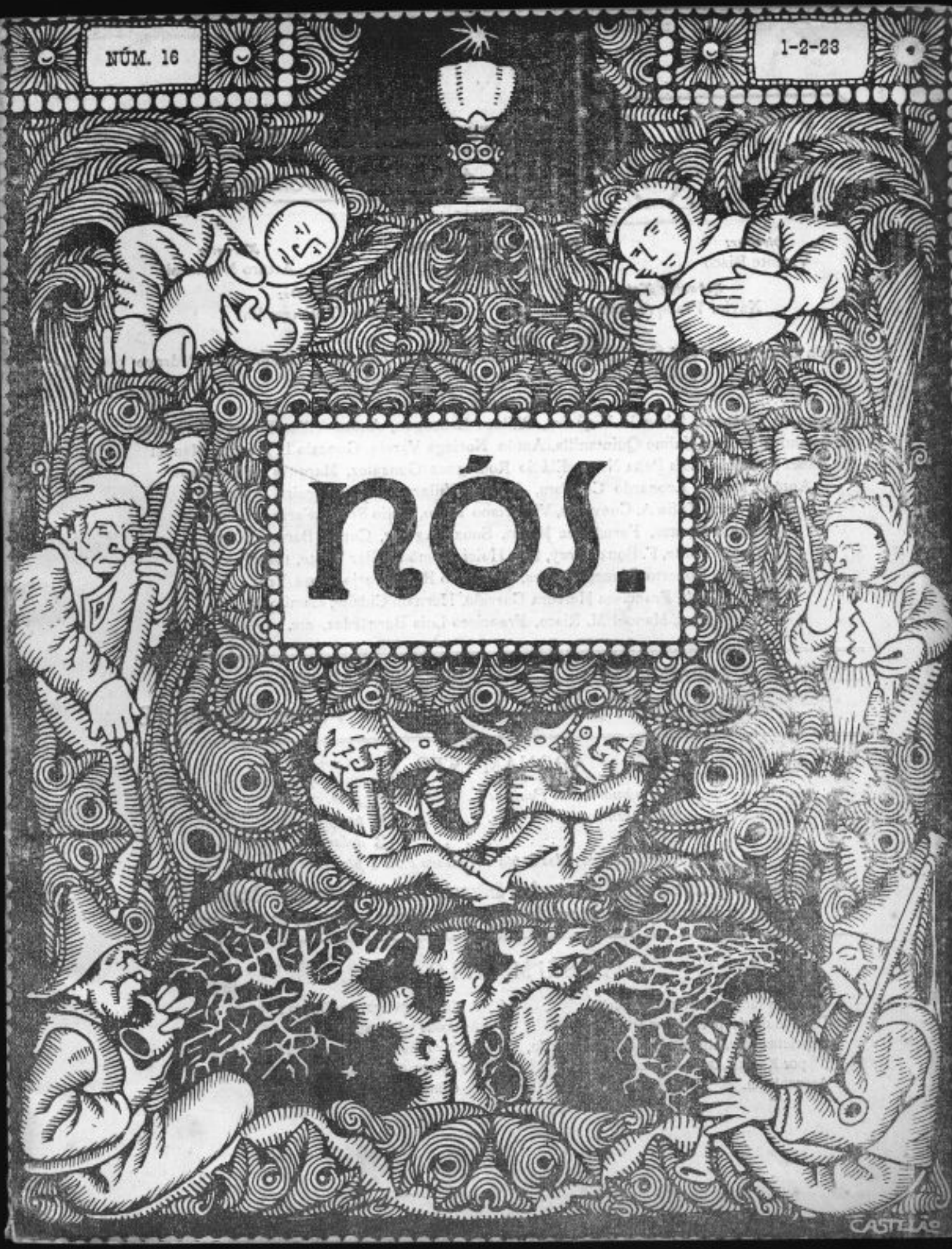

nós.

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA, ÓRGAO DA SOCIEDADE "NÓS,,

Direitor: Vicente Risco

Segredario da Redaución: Xulio Gallego

Xerente: Arturo Noguerol

Redautor Xefe: Xavier Prado *(Lameiro)*

Sub-Xerente: Alfonso V. Monxardín

Redautores:
Ramòn Cabanillas, Alfonso R. Castelao, Antòn Lousada Diégues, Ramón Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas, Leuter González Salgado.

Colaboradores:
Teixeira de Pascoaes, Johan V. Viqueira, Philéas Lebesgue, Antón Villar Ponte, Wenceslao Fernández Flòrez, Xaime Quintanilla, Antón Noriega Varela, Gonzalo L. Abente, Manoel Banet Fontenla, Lois Peña Novo, Eladio Rodríguez González, Marqués de Figueroa, Antón Palacios, Leonardo Coimbra, Amador Villar, Alvaro Cebreiro, Alexandre de Córdova, Xulio A. Cuevillas, Victoriano Taibo, Xulio Prieto, Farruco Lamas Euxenio Montes, Fernández Mazas, Souza Aguiar, Cunha Barros, Xan Aznar Ponte, F. Bouza Brey, Lois Huici, Ramòn Villar Ponte, Handicap, Roberto Blanco Torres, Primitivo R. Sanjurjo, Xosé Viso *(Goal)*, Francisca Herrera Garrido, Hernani Cidade, Camilo Díaz, Manoel M. Risco, Francisco Luis Bernárdez, etc.

DIREICIÓN E REDAUCIÓN: **Plaza do Ferro, 6**

ADEMINISTRACIÓN: **Padre Feixóo, 12**

ABONAMENTO

Doce número, na Peninsua . . . . **6** *ptas.*
Na Arxentina . . . . . **6** *pesos*
En Cuba. . . . . . **3** *dolars*
Números atrasados **3** *ptas. Número sólto* **1** *pta.*

Iste boletín non publica mais orixinás que os que foran direitamente solicitados pol-a Direución.—Tampouco se fai solidario das ideias n-eles emitidas, non sendo dos que por non iren rubricados, enténdese que son da Redaución.

SUMARIO

Manoel Murguia, pol-a Redaución.
Do meu diario, por Castelao.
Papeletas cervantinas a o marxe de Galicia, por Xaquín Arias Sanxurxo.
Arqueoloxía.
A pintura galega, por Bello Piñeiro.
As nosas pubricacións.
Archivo filolóxico e etmográfico de Galiza.
Os homes, os feitos, as verbas, pol-a Redaución.

SERANTES E COMPAÑÍA

FARIÑAS E COLONIÁS

Ponte Mayor y-Ourense

XULIO GARCÍA PÉREZ

MÉDECO CIRUXANO

Gobérna toda clás de óses partidos e desgobernados e fai operacoes quirúrxicas

VOTA O "RAYO X,,

TELÉFONO 324

¡Patriotas galegos!

PEDIDE O VIÑO TOSTADO

LÓPEZ VALEIRAS

SANATORIO QUIRÙRXICO D' OURENSE

Dirixido por DON MANOEb POb PIÑEIRO

CO' A COPERANZA DOS DOUTORES

Don Francisco José Klonegro :-: Don Manoel Bouzo Fernández

Iste estabrecemento está situado na carretera da Lonia, e conta con un comprelo gabinete de RAYOS X.

Dépósito de madeiras de todas clases pra construción e carpintería en xeneral.

LÓPEZ E RUIZ

Telegramas e telefonemas LÓPEZ RUIZ

Codes: A. B. C. 5.ª edición

TELÉFONO 198

Avenida de Buenos Aires, 31

(ó lado do Asilo de Ancianos desamparados)

OURENSE

Postes e travesas pra camiños de ferro. Serrería mecánica e fabricación de toda clás de caixería.

MARCAS DA CASA

Tintos:

Riveiro MEDOC

Fino de mesa VIEJO

Clarete PEARES

Blancos:

TOPACIO

Especial para mariscos.

Tostado del Rivero

As persoas de bon gusto e que se precian de patriotas, prefiren o

CHAMPAN "GALICIA,,

por ser tan bon como o millor extranxeiro, e ser ESPAÑOL

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA, ORGHO DA SOCIDADE "NOS,,

Ano IV Ourense 1 de febreiro de 1923 Núm. 16

† MURGUÍA

MANOEL MURGUÍA

Iste nome musical e cheo de lembranzas ten pra nós un outo simbolismo. Cando xurdiu nos tempos románticos o pirmeiro abrente da liberdade de Galiza, Murguia recolleuno na sua y-alma moza, e dempois imortalizouno nos *Precursores*. Cando nos anos mornos, longos e tristeiros da segunda mitade do século XIX, Galiza esvaiase na uniformidade artificial da vida hespañola, foi Murguia quen sosteñeu a concencia eterna da Raza e da Terra. Soupo ouvir o salayo dos piñeiraes nativos, a vos calada da Tradición, abriu o peito á esperanza, non se domeou diante de doentes xenreiras, Patriarca caxeque lexendario do Pobo Galego no camiño da sua nova Era.

Canú escribindo Hestórea, fixo tanto com' os politecos e os guerreiros no rexurdemento do pobo italián. Agustin Thierry espertou o amore dos franceses car' os galos e os francos primitivos. D' esta familia d' hestoriadores románticos e dinámicos foi Murguia. N-unha época de difizle información, chea de dificultás pr' o investigadore, soupo atopar pol-o menos as grandes vibracións da vida primitiva de Galiza, conservadas na Tradición e na Leenda; sintiu a irmandade das Familias Céltigas aniñadas nas beiras do Atlántico; percorreu coma pudo os cons escondidos da nosa Terra, tendo por rara xuntanza, o talento analitico do erudito, e o sentimento sintético do escritor que vé a Paisaxe, a Raza e o devalar do Tempo.

Foi moi combatido, con toda clás d'armas, e por moi difrentes pulos; mais xa na vellez, o lampo da sua vida sinxela e recollida d' ardente traballador, de grande lirico en prosa, envolviao n-unha dinidade que por ninguén lle podía ser disputada. O saber, a delor, a vellez, endexamais s-axuntaron orredor d' unha testa tan venerabel.

Pr' os que traballamos pol-o rexurdir da Terra Galega, as páxinas de Murguia, van xuntas ôs espertares da nosa pirmeira mocedade. Aquela prosa un pouco antiga dos *Precursores* de *Galicia dos Trovadores*, do *Arte en Santiago*, ten n-istes dias un ledo sabor, ainda fora do seu valor centífico. Que ben soupo sentil-a sonata malencónica dos seráns de chuvia outoniza, a vida mitolóxica das vendimas, a aititude dos nosos abós ollando con alma lirica a movente longura do mar!

Murguia viviu na sua y-alma e nos seus escritos a Epopeia da Raza Galega, en lembranza do que foi, e en prefiguración do que ha ser; foi o Derradeiro Precursor, e na sua vellez, tivo, coma Moisés, o consolo d' albiscal-a Terra Prometida.

As campáas da Cruña, ainda non hai moitos anos que choraron a morte de Pondal; o mesmo pranto fan hoxe por Murguia. O Hestoriador e mais o Poeta ben poden ir un a caron do outro na sagrada comunión dos Bardos: iles encarnan, na hestoria e na leenda, a y-alma épica da nosa Raza.

A door que Galiza sinte pol-a morte do Mestre, sintea NÓS d' un xeito fondo e punxente.

DO MEU DIARIO

Dend' o mes de Nosa Señora ó mes de todol-os Santos, en Alemaña.

Xa noite pechada, chego á Colonia. A Estación cheir' a fume de tabaco inglés. Tendo algo preciso que perguntar voume cara un señor uniformado, intento falarlle y-o señor, dispois de mediríme a ollo, virame as costas. Debaixo d' unha luz saco da faltriqueira o meu «Manual de conversa», repaso a frase alemáa e co-a man no chapeu soletreo a frase diante d' un segundo señor uniformado e cando ll'amostraba, c'un dedo riba do *Manual*, a frase alemáa, reparei, encorado, que o señor xa tiña viradal-as costas... ¡Colonia estaba tomada pol-os ingleses!

A gran Catedral ten as outas puntas espetadas no azul prusián da noite.

Pra poder durmir baixo teito tiven que encamiñarme a «Lodging departement». Agardando a vez ensarillei amistade c'un millonario sudamericán. O millonario e máis eu fomos destinados a durmir n' unha miserabel porteria. No da *Egalité* pr'os alleos os ingleses son infusibles ó soplete e inatacables pol-os ácidos. En non sendo inglés ¿qué máis ten ser millonario ou probe?

Dispois de ademiral-a Catedral pillei o tren de Berlín. Unha noite de viaxe na que sentín ben fortemente a ledicia de fuxir car'o Norte. E ó rompel-o dia entramos na capital de Prusia.

En Paris unha ducia de obreiros poden borrar en dous dias todol-os letreiros de *Liberté, Fraternité, Egalité*, o que val tanto coma borral-o cuño da República. En Berlín non hay maneira de borral-o cuño do Emperador. As estátuas, os Museos, os Pazos, as farolas..... to los son moimentos imperiaes. Sería necesario machacar Berlín coma quen machaca unha moeda.

Diante do «Kaiser Friedrich Museum» cavilei que o lema de *Liberté, Fraternité, Egalité* é mesmamente axeitado pra pòr no dintel da porta d'un cimeterio. Pero tamén cavilei no ben que lle acaería a todas istas grandezas o letreiriño francés, estampado con esas letras que ten a verba *frágil* nos caixons fauturados en pequena...

Cando a unha muller lle poñemos moitos adornos —plumas no sombreiro, brilantes nas orellas, coores no traxe— ista

muller adequire un valor persoal que non teria vestida con sinxeleza. Velahi o caso do uniforme. A razón de que a muller concorde tanto co militar débese a que os dous teñen o mesmo esprito; por io : a muller d'un sabio enténdese tan ben c'un teniente. En Prusia non é asi. Eu ollei nas cabezas rapadas a punta de casco guerreiro que Bagaria lles pintaba nas suas caricaturas xermanófobas. Os militares de onte reventan nos traxes civiles de hoxe e siguen sendo militares anque non teñan uniforme. O uniforme será necesario en Hespaña, poño por caso; eiqui non fai falla pra nada.

O *arte noco* ten en Berlin unha aplicación consagrada xa no cartel anunciador, e istes afiches en ringleira abrouxan com'os mozos de Hotel na porta d'unha Estación.

N'un *cabaret* alumeado mornamente hay homes e mulleres que beberon máis da conta. Rompe a tocal-a orquesta e as parellas aicidentaes de namorados tamén rompen a cantar un fermoso *lied;* é o sentimentalismo que o viño fai nascer nos peitos fortes. Cantan moi ben e bailan moi mal.

A Sala dos Van der Goes no Museu «Kaiser Friedrich» podía chamarse ben a Sala das vergonzas hispanas, pois todas cantas xoyas hay ali proceden do pais de Don Quixote e foron vendidas con menos honra e menos proveito do que se venderon as Carolinas. O cadro que representa a *Adoración dos Reises*, que viveu moitos anos iñorado en Monforte, é agora orgulo diste Museu; tameno é a *Adoración dos pastores* que malvendeu certo principe hespañol vai pra vinte anos..... Triste é que perdésemos unha das melloros obras do mistico pintor de leenda; mais eu acabo de saber que xa non está valdeira a parede do Mosteiro galego onde tanto tempo estivo pendurada. Don Guillermo mandou faguer unha boa copia e regalouna a Monforte pra que Don Alfonso non botase de menos tal obra de arte nos seus dominios.

O *Panoptiken* é un Museu tráxico. A *estoria d'un criminal* arrepia máis que ún cartel de cegos cheo de sangue. As figuras de cera están moi destragadas e asi son máis impresionantes 1.º Un ladrón abre unha caixa de ferro e n'unha cama revolta e luxada hay un home asesinado con medeo corpo no chao e unha perna despida que a luz da linterna proyeuta na parede encaleada. 2.º O ladrón abre unha sepultura y-está no trafego de cortar c'un coitelo os dedos d'unha difunta pra roubarlle as sortixas. 3.º O criminal arma *unha* na taberna: mortos, sangue, viño..... e a policia na porta. 4.º O criminal, collido xa, declara diante d'unha victima: un cadavre en coiro, riba d'unha mesa de mármore. 5.º O xuicio na Audencia (eiqui as figuras teñen a tiña pelada). 6.º A derradeira noite do criminal que ten de ollarse por un buraquiño (o condenado está triste e ten a coor da cera). 7.º O criminal xa ten a cabeza pousada no cepo e ben amarrada por unha correa; o verdugo, vestido de etiqueta, co nariz rompido por algún nemigo, c'un brazo xa valdeiro de serrín ergue o machado... Dispois de visital-o *Panoptiken* compre ir a Catedral protestante, onde un concerto de orgao (todo música de Bach) limpará o meu esprito.

Os hespañoes en Berlin enséñanlle a decir porcalladas en castelán às camareiras e logo rinse moito. Eu tamen me rio pr'o meu chaleque galego.

O mundo celebrou con danzas o remate da guerra. As danzas non siñifican a celebración da pas; son a consecuencia da guerra, a continuación na bestalidade. Un esprito futurista non atopará elementos d'esperanza en nada que sexa acollido con agarimo por unha loira que danza c'un negro. E compre decir que hay un arte novo equivalente ò *jazz-band*, un

arte da coor pol-a coor, da música pol-a danza; un arte que se comprende moi ben dispois de botar a bordo un litro de champán. O degoiro d'un arte novo faime amar cantas obras sorprenden o meu esprito e axiña me fartan e quedo enguIlado coma un rapaz que se atracóu de tarta. A ledicia de sacal-os pes dos zapatos novos que mercamos hoxe pra metel-os nos zapatos usados que levabamos onte, é perdoando a comparanza, a ledicia de sair do *arte novo* pra meterme no *arte vello*.

No «Kronprinze-Palais» está arrombado o Museu de *arte novo*. Monet, Pissarro e Sisley, recollendo impresiós de Natureza co-a intención posta no espectador da obra; Seurat, o técnico, e Signac, o adoquinador, van preparando os nosos ollos. Catro Salas de Van Gogh e alguns cadros de Paul Gauguin sirven de ponte pra entrarmos de cheo nas salas do *Espresionismo*. Ó entrar recibin unha mascada nos ollos, dispois mirei e comprendín... Certo é que foron preparándome pra entrar no *Espresionismo;* mais tamén é certo que, ô desandal-o andado, foron preparándome pra sair á rua. Camiño do *restaurant* merco un xornal que trai unha caricatura representando un pintor *espresionista* que pensa diante d'unha paisaxe: —*Eu debo estar doente. ¿Pois non vexo que a herba é verde?*...

Non hay obra que non poida ter a sua xustificación teórica e o *Espresionismo* ven sendo un esforzo defendido por outro esforzo. Ten tanto de invención a obra como ten a teoría. A obra non está limpa; mais a teoría ten alguns inxertos semitas. Na xerga estética de hoxe os *pasatistas* alcúmanse *naturistas* e os *futuristas*, chamados *espresionistas*, teñen por lema de guerra iste berro absurdo: ¡Lonxe da Natureza! Mais eu non lles dou creto: os alemás non poden fuxir da Natureza, coma os italians non poden fuxir da Estoria, coma eu non poderei endexamáis fuxir de min mesmo.

As supersticiós centificas do século XIX non puderon esmagar a preestórica necesidade metafiseca de Xermania e a vella alma do Gótico trunfa de todol-os racionalismos e materialismos que a tiñan aferrollada. O *Espresionismo* é unha reaución cicais saludabel contra do *Tecnicismo* e siñifica unha volta ôs tempos medioevaes. O instinto de espresión responde ô despertar en Alemaña dos sentimentos relixiosos e non rifa de todo co *Impresionismo* xa que o colle coma instrumento de representación pictórica, enoblencendo-o pol-a volta ô esprito do gótico. Dous artistas foron o cumio do *Impresionismo* e representando o remate das derradeiras posibilidades do arte visualista, representan tamén o empezo da renovación artísteca. Foron: Cézanne, devanceiro dos *cubistas,* e Van Gogh, devanceiro dos *espresionistas*.

Onde primeiramenie se sinteu a necesidade de espresal-o sentimento foi en Dresde, pol-o esforzo de Pechstein, y-en Munich, pol-o esforzo de Kandinsky. A teoría tivo que estirarse en vaguedades filosóficas pra poder unificar c'unha mesma xustificación as duas tendencias. Por iso unha chea de pintores *ensayistas* de calquera sitio do mundo, que sacan obras da sua cabeza com'as arañas o flo do cú, empezan a chamarse *espresionistas*..... ¡Canté!

No «Konprinzen-Palais» puden ollar das mellores obras *espresionistas*. Max Pechstein, ademirabel de coor, semella sere fillo de Gauguin e neto de Van Gogh; como sabe pintar canto quer, non rifou co-a Natureza. Kandinsky rompeu as suas relaciós co-a Natureza y-eu non podo nin quero entendel-o; se ademitimol-o arte que «xurde da y-alma, a onde non chega nin tan siquera o conceuto das cousas» espoñémonos a que calquera poida cha-

marse pintor. O «puro trascendente» de Kandinsky non pode intresarme máis que isas obras que fan os rapaces esmagando cabezas de moscas na doblés d'un papel. Frank Marc xa é outro cantar; iste artista, morto na guerra, era o máis xurdio representante da fraución sudalemana e o máis outo artista do *Espresionismo*; o seu cadro representando catro cabalos e un cachiño do arco da vella é a mellor obra *nova* que levo fitado: todo parece de vidro trasparente tintado de azul e alumeado pos detrás. Dispois poden mencionarse a Otto Müller, Erich Heckel e Kircher; Paul Seehaus e Lyonet Feininger, co-as suas concomitancias cubistas, e Oscar Kokoschka esmagando macarróns cooreados riba d'un lenzo...

Lémbrome d'aquil emperador da China que mandou queimar todol-os libros pra que a Estoria escomenzase co seu reinado; mais os letrados xuntáronse no bosque e deprenderon de memoria os libros, asegurando d'iste xeito a tradición oral. Tamén moitos alemás, com'os letrados da China, andan deprendendo, às agachadas do mundo, algo máis que libros, pra poder continual-a sua tradición.

Nin que decir ten que topei con médicos que veñen deprender técnica. Os condenados saben moito, moito. Están tan afeitos á mirar microbios que chega un á pensar que os viron e que eisisten de certo. Están tan afeitos á ollar pol-o microscopio que non poden falar d'un cáncre sen chamarlle «bonito caso». Os condenados saben moito, moito. ¿Qué estás doente? Pois sácanche cantas cousas poidan do teu corpo, lévanas ò laboratorio e dispois xa saben de que mal sofres Con todo, istes namorados do esperimento semellan unha carta amorosa escrita á máquina. Eu desexaria cabo de min un vello médico, simpático, que fixera rir á miña nai e a miña dona cando sofrisen ò pé do meu leito. Eu teño presentimentos de que ha matarme un sabio.

¿Sabedes como lle chaman ós omnibus que rodan pol-as ruas, cheos de estranxeiros que veñen visitar Berlín? Pois chámanlle o «carro dos parvos».

Da caricatura moderna non hay nada nos Museus e cométese unha inxusticia. Certo que os grandes caricaturistas alemás crearon o *Simplicissimus* e non seria ben consagrar oficialmente un ataque às instituciós politicas e sociaes que ainda reinan hoxe. Con todo a caricatura enxendrou o moderno arte do anuncio co-as suas simplificaciós eispresivas e as suas sintesís de coor. Do arte do anuncio e do decorativo sintético, nascido do humorismo, xurdiron os pais do *Espresionismo*. Todos sabemos que o arte xaponés ó chegar á Europa desdoblouse nas duas calidades que ten, e o *decoratico* influiu na pintura e o *eispresico* criou a moderna caricatura. Istas duas calidades viviron arredadas e ò xuntárense aparece o que agora chaman *Espresionismo*. Dispois de todo non haberá humorismo no *arte noco* da Francia nin da Italia; pero eiquí hain-o. A caricatura é un arte espresionista e a caricatura (non a tradución abreviada das cousas senón a interpretación arbitraria das eispresions das cousas) é un arte amparado pol-a teoria do *Espresionismo*. O que pasa é que a caricatura quer sere un arte grande e ritou co anecdótico, mercou pinceles e lenzos e agora fai cadros de Museu... Con todo ninguén poderá convencerme de que unha libra de lan pesa máis que unha libra de plomo.

O gran Pazo do Kaiser Guillermo está pechado agardando a volta do dono. Amorosamente ábreno algunhas veces pra que se ventile.

Pasei o domingo en Grunewald fartándome de Natureza. Nas espesuras do bosque sintense risas e bicos; é que a mocedá de Berlin xoga ós paxaros nos dias de

lecer. Na beira das lagoas a xente, en coiro, esgraxea ô sol, derretendo as suas manteigas. Anda, anda... e chego a Potsdam e fártome de fitar Pazos, parques e xardins de encantamento e andando, din c'un camiño negro, enloitado adrede, que me leva á capela onde apodrece a finada muller do Kaiser. I-entrei n'aquel Pazo das ledicias que Federico chamou «Sans souci» e mirei un:ia galeiria de pinturas, onde locen sobrantes de Rubens, dous cadros do luterano Cranach e un xurdio cadriño holandés que agacha o seu valor na escuridade d'un curruncho. Foi o día da miña vida que vin máis cousas; derreado de cansaso guindei co corpo no leito, durmin e tiven un soño: Eu tiña un chaleque de fantesía, unha gran leontina de dublé e paseábame no «carro dos parvos».

O meu pousadeiro é un gran tipo. Batendo co-a man na testa cóntame que quixera saber moito, moito; pero non as cousas que saben os demáis senon cousas que ninguén soupese.—Eu—di il—collo un libro grande de filosofía e anque non-o entendo atopo placer en lel-o todo enteiro. ¡Que país!

Un prusiano pensa que un home do, Luxemburgo, poño por caso de miudeza é menos que un alemán, pol-a sinxela razón de que o Luxemburgo é moito máis pequeno que o seu Imperio. Pensan coma pode pensar un castelán. Tamén n' unha relación de mortos, clasificados por profesión calquera pode ollar que morren máis labregos que Bispos mais compre decatarse que un Bispo está tan perto da morte coma calquera labrego. Non; un home do Luxemburgo é tanto coma un home da Alemaña e ainda máis pol-a probabilidade de non morrer na guerra...

Pol-as obras de *arte novo* que levo mirado pode decirse que na Alemaña, como na Francia, iniciouse unha volta ô academismo, co-a diferencia que vai antre Hans Von Marées e Ingres. O academismo, dispois de todo, é un bó remate da corrente artística nascida contr'o naturalismo. Como agora todo corre tanto, eu agardo que dispois d'un pouco de academismo voltaremos a Natureza, co centro director do arte máis alá da retina.

As miñas notas —que son moitas— en col dos Museus de Berlín non podo arriscarme á publical-as. Calarei por medo a desbocarme. Pra poder discurrir compre coñecer ben a siñificación xusta d'unha chea de verbas e tal cousa é allea ô meu negociado... ¿Qué que decir *realismo, naturalismo, verismo, visualismo, simbolismo, idealismo, espiritualismo,* etc.? Cando istas verbas sexan esquecidas ou ben coñecida a su siñificación, poderei eisplicarme...

Hoxe fun ô Consulado de Baviera en Berlín pra solicitar permiso de residencia en Munich. ¿Qué vos parece, centralistas idiotas?

Deixo Berlín sen migalla de sentimento. Non levo na memoria nin malas nin boas lembranzas.

Castelao.

(A seguir).

PAPELETAS CERVANTINAS A O MARXE DE GALIZA

I

Persoas que figuran na aventura dos carneiros (Cap. XVIII da pirmeira parte do Quixote).

Aunhos cantos milleiros chega xa o número de comentarios, notas críticas, oservaciòs, e dos estudos que se teñen feito do Quixote por cervantófilos cordoveses, sevillans, manchegos, valisoletans, vascos, aragoneses, catalás, madrileños, ingreses, alemás, franceses, italians e americans.

Somentes Galiza sigue silenzosa, coma si Don Quixote fose a persoificación da y-alma de Castela e Cervantes de pura raza e psicoloxía andaluza, tendo roubado a aquil pobo a gracia toda e a donosura do seu estilo incomparabre.

Non, o mais insine dos Saavedras, dos Cervantes e dos Pimentel Sotomayor, e acollido ã amparanza do gran Conde de Lemus, de Sarria, de Villalba e de Pontedeume, Don Pedro Fernández de Castro, non somentes ostentou apelidos pura e netamente galaicos, senón que o seu esprito e a sua psicoloxía era da nosa raza; e noso, mais que castelán, foi o meirande dos cabaleiros andantes; o que serviu coma pedra de toque pra flaxelar os homes da corrompida e desgraciada sociedade do seu tempo, tan somellante por disgracia â nosa. Don Quixote foi a persoificaciòn da protesta da y-alma màis grande e xenerosa da España do seu tempo.

Quitando o Padre Sarmiento e unha ducia escasa máis d'escritores rexionaes, cantos dos nosos paisanos fixeron un labor que poida compararse, non xa co dos escritores ingreses, alemás, italiáns ou madrileños, senón co dos cordoveses ou sevillans e ainda co dos catalás?

Endexamáis Galiza contou c'unha pléyade tan brilante d'escritores com'a que oxe é orgulo da nosa terra: periodistas, novelistas, dramaturgos, poetas líricos, dende Rey Soto ô incomparabre Valle-Inclán.

Mais xusto é que xa que os artistas do lenguaxe desertan de tan patriòtica labor, nos botemos a ela os últimos, os desconecidos e anónimos soldados de fia, os que non temos titulo nin autoridade ningunha pra emprendermos un labor d'esta clás; xa que non temos que ganar nada nin nome que perder; pra ver si co eixempro espertamol-a atención dos distraidos poetas, dramaturgos, novelistas e periodistas, e faguemos que sigan o nobre eixempro dos escritores d'outras rexiòs.

Esto é o que nos levou a esborranchar-mos unhas cantas papeletas cervantinas, que xa nos daríamos por satisfeitos chegasen en número, xa que en calidade é imposibre, ā milésima parte das que o doutisimo direitor da Bibrioteca Nacional don Francisco Rodríguez Marín levaba feitas cando iniciou a pubricación anotada e comentada da sua edición do Quixote.

Veñan outros correxindo e emendando os nosos erros e escrarecendo non somentes a letra senon o verdadeiro sentido da obra imortal; a enrequental-o imenso tesouro legado pol-os vellos cervantófilos.

°O°

Cap. XVIII da pirmeira parte do Quixote: "Donde se cuentan las razones que pasó Sancho Panza con su señor Don Quijote, con otras aventuras dignas de ser contadas." (tomo 2.º da edición anotada por D. Francisco Rodríguez Marín, Madrid, 1917).

Refirese esta papeleta somentes ôs persoaxes que Don Quixote creeu ver na aventura dos carneiros:

"En estos coloquios —di Cervantes— iban Don Quijote y su escudero, cuando viò Don Quijote que por el camino que iban venía hacia ellos una grande y espesa polvoreda, y en viéndola, se volviò a Sancho y le dijo:

"—Este es el día ¡oh Sancho!..... etc."

"—Señor, puès ¿qué hemos de hacer nosotros?

"—¿Qué? —dijo Don Quijote— Favorecer y ayudar a los menesterosos y desvalidos. Y has de saber, Sancho, que este que viene por nuestro frente le conduce y y guía el gran emperador Alifanfarròn, señor de la gran isla Trapobana; este otro que a mis espaldas marcha es el de su enemigo el rey de los garamantas, Pentapolin del arremangado brazo, porque siempre entra en las batallas con el brazo derecho desnudo.

"—Puès porque se quieren mal?.....

"—Quiérense mal —respondiò Don Quijote— porque este Alifanfarrón..... y está enamorado de la hija de Pentapolin, *que es una muy fermosa y además agraciada señora y es cristiana.* ...

".....viendo en su imaginación lo que no veía ni había, con voz levantada comenzò a decir:

"—Aquel caballero que allí ves de las armas jaldes, que trae en el escudo un león coronado, rendido a los piés de una doncella, es el valeroso Laurcalco, señor de la Puente de Plata; el otro de las armas de las flores de oro, que trae en el escudo tres coronas de plata en campo azul, es el temido Micocolembo, gran duque de Quirocia; el otro de los miembros giganteos, que está a su derecha mano, es el nunca medroso Brandabarbaran de Boliche, señor de las tres Arabias, que viene armado de aquel cuero de serpiente, y tiene por escudo una puerta, que según es fama, es una de las del templo que derribò Sanson, cuando con su muerte se vengó de sus enemigos. Pero vuelve los ojos a esta otra parte, y verás delante..... al siempre vencedor y jamás vencido Timonel de Carcajona, principe de la Nueva Vizcaya, que viene con las armas partidas a cuarteles... y trae en el escudo un gato de oro... con una letra que dice: *Miau*, que es el principio del nombre de su dama, que..... es

la sin par Miulina, hija del duque Alfaniquen del Algarbe; el otro... el otro que... trae las armas de los veros azules es el poderoso duque de Nervia, Espartafilardo del Bosque, que trae por empresa en el escudo una esparraguerra....."

O Sr. Rodriguez Marín, n-unha das suas numerosísimas papeletas cervantinas (pax 78 do devandito tomo 2.º) di: "Comienza aquí la enumeración de una cáfila de personajes no tan fantásticos como algunos piensan; pués, a lo que sin pecar de visionario puede colegirse, envuelven alusiones a otros sujetos de carne y hueso, a quien Cervantes conoció, o de quienes tuvo noticia" (1). D. Aureliano Fernández Guerra... acentuando algunas conjeturas... probó a descubrirlos y revelarlos."

"También yo —engade o Sr. Rodriguez Marín— eché mi cuarto a espadas en esto de inquirir y conjeturar y pendiente de los últimos retoques... tengo un folleto que intitutaleré *Timonel de Carcajona y Espartafilardo del Bosque. Disquisiciones histórico literarias.*"

Descubriu o Sr. Rodriguez Marín que "el otro..... que trae las armas como nieve blancas y el escudo blanco y sin empresa alguna, es un caballero novel de nación francés, llamado Pierres Papin, señor de las baronias de Utrique", fué un francés de ese nombre, que tenía tienda de naipes en Sevilla, en el último tercio del siglo XVI."

Valla pol-o que valera, e ainda cando o estrevemento de se lanzar a escrarecer (hipoteticamente crar'está) un pasaxe do Quixote, costituya una verdadeira ousadía, en quen carece de toda base pra tal empresa, coma o uneco que co-elo se pode perder é o papel e máis o tempo, imos enxergar unha micocolembica e alifanfarrón ca opinión sobre de quen por algús indicios pensamos que podan ser dous ou tres dos persoaxes-carneiros citados por Don Quixote.

Aquil valeroso Laurcalco, que trai no escudo un león coroado, señor da Ponte de Prata, moi ben poidera ser un dos moitos Balboas que viñeron a Toledo a s'acolleren baixo da fecunda e benfeitora sombra do seu parente o Eminentísimo Señor Cardenal, pois teñen com'escudo un leòn sobre ondas, e o nome de Laurcalco podería ser en alusión õ val do Lor, en Quiroga, e n-esta hipótese, facile había ser darmos co auténtico Balboa a quen se referiu Cervantes.

O da Ponte de Prata ven compricar e facer máis difícile a solución, por canto pódese apricar a máis d'unha familia.

Canto õ gran duque de Quirocia, õ temido Micocolembo, a cousa é moi crara; por canto o nome de Quirocia é o de Quiroga lixeirísimamente desfigurado. E ainda cando non foi endexamais conde nin duque de Quiroga, por moito máis o terian na sua pequena corte õ gran Cardenal, Presidente do Consello de Castela, privado de Felipe II e arcebispo de Toledo, Don Gaspar Quiroga (anos 1577 õ 1594); e si tampouco se chamou Micocolembo, algún tería dado ã familia de Cervantes ou ã da sua credula muller, qu'o fixera acredor a figurar na cáfila borreguil de persoaxes que Don Quixote sacou ã vergonza pública.

Chamouse en vida Don Rodrigo Losada Quiroga Ribadeneira; foi fillo de Don Xan Quiroga Losada, xeneral en socorro de Chile (morto en 1575), señor da casa de Carballedo e capela de San Xoan (na eirexa do Hospital de Quiroga, da Orde de San Xoan de Xerusalem); pai de Don Xan de Losada Escobar, capitán na Italia, e sobriño ou primo segundo da Sua Eminenza

(1) Navarro Ledesma na sua *Vida del Ingenioso hidalgo Don Miguel de Cervantes Saavedra*, indica a ideia de qu'os nomes dos guerreiros d'Alifanfarrón e Pentapolin, serían alcumes que se daban por burla nos *brazos* da *picaresca* de Sevilla.—N. da D.

o Cardenal Quiroga. D'esta familia é sucesor direito na autualidade, o conde de Gavia e marqués de Mudela, Don Francisco Losada de las Ribas, senador e xentil home da S. M.

O Cardenal Don Gaspar de Quiroga naceu en Madrigal no ano 1513, mais o seu pai foi da casa do Pacio, de Quintá de Lor (en Quiroga) e o seu abó, Don Alvaro de Quiroga, foi comendador do Incio (da Orde de San Xoan) na cuia eirexa conservase o seu sepulcro, con fermosa estatua sepulcral, mandada facer pol-o seu agradecido neto. Era parente do conde de Lemos, coma se pode ver na *Crónica del Gran Cardenal Pedro G. de Mendoza* (pax 287, cap. 14 e seguintes) de Pedro de Salazar.

Don Gaspar de Quiroga, arcebispo de Toledo no ano de 1577, Cardenal, Presidente do Consello de Castela, privado de Felipe II, morreu o día 15 de Santos de 1594. Mandou qu'o enterraran en Madrigal. O seu corpo foi a esta vila "*acompañado de unas 1.500 personas, parientes, deudos, y criados. Tuvo gran casa de criados con hábitos de todas las órdenes militares.*"

Veleiquí d'onde sairon os carneiros da aventura na que Don Quixote creeu ver persoaxes.

Foi o Cardenal de rostro alegre e o cabelo e barba rubios e moi composto, ou sexa que tiña os carauteres propios da raza sueva, á que pertencia Cervantes.

Engade ò seu biógrafo: "que era del linaje de los Valcárcel y Balboa, y que le oyeron decir que no le enterrasen en sagrado si fundase mayorazgo."

E si non os máis achegados, qu'o foron sen duda os Quirogas, Losadas, Saavedras, Ulloas, etc. pol-o menos deberon estar en maoria a carón d'il, os Balboas e Valcárceles, como o proba a aventura de que nos ocupamos.

Que outro probabremente, que un Valcárcel, habia ser o duque de Nervia, que trai "por empresa una esparraguera?"

O escudo dos Valcárceles, formado por cinco estacas, produz ise efeito, sendo farto felis a comparanza cervantesca; e canto ó de Nervia, poderá ser alusión a Navia (de Suarna) qu'os Valcárceles señoreaban? E a lixeira *cebra*, será pol-o Cebreiro? terra dos Valcárceles que linda co concello de Cervantes.

Ainda qu'o Cardenal non fundou mayorazgo con doblós seus fundou o seu sobriño, o referido Rodrigo Losada Quiroga, asegun refire o Padre Gándara en *Armas y triunfos de Galicia* (páx. 235) onde di: "Casa de Carballedo, de los Quirogas capilla de San Juan Bautista, *fundó mayorazgo* de dicha casa, capilla y hacienda... y el Cardenal Quiroga... siendo Arzobispo de Toledo *izo poner algunos estandartes de los hombres insignes de este apellido* bendiciéndolas él y embió su capelo para que se pusiese conellos en dicha capilla *reconociéndose por descendiente de aquella casa*, mandando 20 ducados para reparos de la capilla (consta del testamento de D. Rodrigo de Quiroga)".

Consérvanse na capela, da que pretendeu facer o Cardenal algo imitante ó panteo do Escorial, pr'os do seu linaxe, moitos sepulcros e lousas sepulcraes cos escudos dos linaxes do Cardenal e n-ela figuran os d'algús dos que Cervantes imortalizou no seu libro.

E o endexamais medroso Brandabarbaran de Boliche..." que viene armado de aquel cuero de serpiente y tiene por escudo una puerta que según es fama es una de las del templo que derribó Sanson..."

Asegun unha antiga leenda relixiosa, probabremente da época visigoda, que logo recolleran pra o seu nobiliario os Saavedras, en terra de Saavedra (nas lagoas de Santa Cristina) habia un templo pagao, de que a porta achábase gardada por unha grande e espantosa serpe a que

matou, asegun o panexirista da casa de Saavedra, o fundador d'esta, novo San Xurxo, tirando logo co-a porta e máis co templo, que ficaron solagados na lagoa (caso qu'esta leenda e a de San Xurxo non sexan unha mesma).

A esta leenda, tan conecida e familiar pra Cervantes S avedra, coma pr'o señor da torre de Saavedra e coto d'Eiriz, Saadra e Bolaño, é a quen se refire o do coiro de serpe, e máis o da porta e o templo que desfixo Sanson, e cecais non sexa o Boliche outra cousa qu'o apelido Bolaño pouco desfigurado.

De se non referir a Saavedra Bolaño, aludirá probabremente a Don Pedro Vz. de Losada, da casa de Santa Cruz de *Bolo*, curmao do Cardenal, do que fixo Cervantes o *Boliche*, ou ós Quirogas de Villoria, que señòreaban a mòr parte da terra do Bolo (hoxe partido xudicial de Viana do Bolo) parentes cercanos seus.

Non sei quen poda ser aludido co titulo de príncipe da Nova Vizcaya, Timonel de Carcajona; somentes no caso de que Carcasona fose Carcasia (Padrón) poderiamos sospeitar s'aludise a Antonio García de Saavedra, "Nieto de García de Iousada e quiroga y María García de Saavedra" señores da casa de Lantaño, ainda cando pareceme moi dudosa esta hipotese. Creio mais probabre refirase a un persoaxe compretamente estraño a Galiza.

Quen foi a princesa Miulina?

Xa temos indicado qu'o Cardenal era oriundo da casa-pazo de Quinta de Lor, asegun os seus biografos. Pois ben, Don Antonio Losada Somoza e Quiroga era n-aquiles tempos, Señor do coto de Villar-*meau* (no Bolo) e do pazo do Lor, parente do Cardenal; tivo un fillo chamado Franeisco Antonio Losada de Villarmeau e unha filla, Leonor Losada Somoza, que casou con Xan Arias, da casa de Masid, no val de Lemos.

Foi a princesa Miulina, en cuio nome aludeu ô da casa de Villar *meau?*

Daría lugar a sua estancia en Toledo a algunha rifa na que tomaran parte os bandos dos pretendentes?

Somentes unha lixeira sospeita, sen base segura, podemos apuntar ô caso.

A circunstancia de chamarlle filla do duque Alfeñiquen do Algarbe, que sen duda foi Fernan darias, señor do Castellar e do Viso, *Alfaqueque* mayor de Castela, alcalde mayor de Utrera; con dereito de cobrar 10 ducados por cada mouro que se rescata, que estivo en Lepanto, descendente por Doña Leonor Martel da casa real de Francia, fainos tamen sospeitar que aluda a unha filla d'iste.

E que relación pode ter o alcalde mayor d'Utrera, oriundo de Francia e Alfaqueque de Castela (Alfeñiquen del Algarbe) co Pierres Papin, "señor de las Baronias de Utrique (Utrera)? Dificile, senon imposibre é desentrañar esto sen novos datos qu'o escrarezcan algo.

Ou o Pierres Papin do Quixote teria o seu orixen en Pierres Paian, irmaus de sangue dos reis de Hungría, que viñeron a Castela no tempo d'Alfonso VI, de quen se tiñan por descendentes os Fonsecas e os Coutiños? (Nobiliario de Piferrer, pax. 459). Niste caso facile seria atopar na pequena corte do Cardenal, ô Pierres Papin aludido.

Foron no anemo de Cervantes, duas persoalidades distintas, a fermosa filla de Pentapolin o do arremangado brazo, e a princesa Miulina, filla do duque Alfeñiquen de Algarbe?

A que chamar a esta Miulina, de Miau, que tan ben cadraba á filla de Losada Somoza, señor do pazo de Lor e de Villameau, e a que revolver e misturar a Pierres Papin co Saavedra, Alfaqueque mayor de Castela e alcalde de Utrera?

Moito queda por acrarar, mais abondame a mostrar o rastro que se debe seguir

pra se non estraviar, en escritura tan intencionalmente escurecida pol-o seu propio autor.

Quen sepa máis ou teña outros datos que modifiquen, corrixan os conecidos, ou siñalen novos vieiros, qne os espoñan, que estas investigaciós deben ser máis obra coleitiva que non producto do esforzo individual.

Xaquín Arias Sanxurxo.

Monforte de Lemos, 4-I-1923.

SEICIÓN ARQUEOLÓXICA

Ò redor do fervente galeguismo d-Antón Losada Diegues, Profesor d-o Istituto de Pontevedra, formouse n-aquela cidade unha Xuntanza d-Estudos n-a que traballa un fato de rapaces cheos do mais grande amor á Terra, domiñando a eidea d-axudar á degarada formación da historea de Galiza.

Co-a súa grande e froitosa esperencia e co-a xenerosidade dos seus fondisimos conocimentos n-a arqueoloxía galega don Casto Sampedro, Presidente da comisión arqueolóxica de Pontevedra, dou quentura a este novo movimento ó que tamén leva a súa axuda artisteca sempre varil y-enxebre Alfonso R. Castelao.

C-o sinxelo propósito de ollar e comprobar exemprares do orixinal arte rupestre galego (1) comentado xa por Cabré, Gomez Moreno y-Obermaier fixo a nova Xuntanza de Pontevedra escursiós que nos seus comenzos deron mais froito do que s-agardaba.

Esta nota non pode ser ainda un estudo, qu-o seu tempo sairá, senon mais ben un index e pequena impresión.

Na parroquia de Ponte-Sampayo, onde chaman o monte da Crús, estudiáronse pedras riscadas, un dubidoso *cromlech,* y-unha pedra abaladoira. Desperta a curiosidade o lugar pra un detido estudo: ali preto tiñase atopado xa un machadiño de bronce.

Na mesma parroquia, mais enriba do lugar do Rañadoiro, no Chan das Cruces, presentase ò estudo unha intresantísima estación. N-un outeiriño ollando o Chan aparecen en tres grandes laxas dibuxos rupestres a eito, de caracteristica galega. Preto, un dolmen indudabel y-unha pedra abaladoira. É craro que n-unha mais detida observación toparianse materiaes d-estudo abondo.

Na parroquia de Domayo, n-a Cidade (1) de Montealegre vironse *Kjokkenmoeddings*, n-os qne s-atoparon moitos anacos de cerámica, algús ornamentados, osos, istrumentos neolíticos, muiños de man, etc. Trátase d-unha froitosa estación arqueolóxica, n-a que eisisten vivendas circulares, manifestaciós megalíticas, mostras d-insculturas rupestres e penedos con *fossettes*. Diante tal requeza é perciso un traballo metódeco y-un estudo feito de vagar. En NÓS sairán de cote comentarios ás descubertas feitas. Pol-o d-hoxe somentes pódese adiantar qu-unha vés mais atópase demostrada a hirmandade ausoluta da prehistoria galega e do Norte de Portugal.

Anton Iglesias Vilarelle.

Octavio Pintos Lois.

(1) Os mais d-estes exemprares, anque algús xa eran conecidos ó tempo da sahida da Historia de Galicia de Murguía (1865) foron dados por don Casto Sampedro co-a colaboración do inesquecibre e xenial artista Enrique Campo. Ramón Sobrino, Direitor do Istituto de Pontevedra, en repetidas e froitosas esploraciós fixo unha fermosa colleita de novos exemprares. D-uns y-outros aproveitaron Cabré e H. Obermaier.

(1) Nome en Galiza que val o mesmo que Citania ou Cividade en Portugal, no senso arqueolóxico.

A PINTURA GALEGA

O SEGUNDO SALÓN FERROLÁN

ANTRE as manifestacións de conxunto celebradas pol-os pintores e dibuxantes galegos no ano 1922, compre siñalar, pol-a sua importancia, a exposición que estivo aberta no Ferrol o derradeiro mes de Setembro.

Uns cantos entusiastas amigos do Arte, dirixidos pra detalles de execución por un arquiteuto e un pintor profesional, organizaron iste certame, contando pra elo c'o amplio salón do "Círculo Mercantil„ e co'a certidume de seren axudados pol-a vila enteira.

Foi pensamento dos orgaizadores donarelle ao II Salón Ferrolán toda a trascendencia posible, relacionándoo pol-o seu esprito co'as exposicións de arte galega comprendidas no ciclo que encomenza no 1912 e que tende a facilitar o desenrolo e independencia estética da nosa pintura. Por ista razón, ademais de terse percurado insistentementes o concurso dos principaes mestres galegos, púxose especial intrés en faguer resaltar os valores novos i-en estimular as novas vocacións, acollendo a obra de todos aqueles artistas que, pol-o seu temperamento pictórico, fixeran persentir felices e renovadoras arelas no seu labor do porvir.

Chegaron a xuntárense 130 obras, e a instalación que se lles fixo foi moi luxosa e afiuzada, rompendo con tradicionaes preceutos e seguindo en moito as tendencias manifestadas en recentes exhibicións de cadros, postos do xeito razonado e audaz que pode carauterizar hoxe no dia os métodos de un Breuhaus. Claro está que, diante de ista novidade, si eisí pode chamárese, non fallou o divertido e inevitable lamento de algún que outro "filisteo„; emporiso, a persentación do II Salón ferrolán reputouse en xeneral como un acerto e un exempro. O local achábase dividido en varias seucións pra xuntar en cada unha de elas a obra de cada un dos artistas que concurriron con un núcleo de cadros relativamentes grande. D'iste xeito, o labor dos pintores ollábase arredadamentes, sin os incomenentes que ocasiona a misturanza e vecindade de produción de artistas difrentes. As seucións tapizáronse con ricas e fermosas teas e adornáronse con froles a eito. Compretaban a suntuosidade do conxunto antigos mobles galegos e xurdias pezas de cerámica, nosa tamén na suá mór parte.

Os medios pra chegare a unha realización tan notable foron proporcionados pol-o Auntamento i-especialmente pol-o comercio ferrolán que deu unha nota de cultura, de desentrés e de entusiasmo verdadeiramente dina de lembranza. Expricase ben o aprauso espontáneo que algúns xornaes dos centros artísticos da península adicaron a ista singular colaboracion, siñalándoa como un trunfo do esprito moderno.

Outra das notas simpáticas do periodo perparatorio da exposición, dérona os cartés artisticos qne a anunciaron e que, seguindo o costume local, exhibironse nos escaparates dos comercios. Istes cartés foron moitos e moi bòs. Pintáronnos a señorita María Cabo, os Sres. Abelenda, Carmelo e Valentín Castro e o neno Xaime Deus. E intresante consiñare que moitas de istas obras achábanse compostas con elementos inspirados na frora galega: as simbólicas e lanzales estilizacións do toxo estabreceron cicais n'elas, por pirmeira vez, un prestixio e unhas posibilidades que han tere rexa confirmación no porvir.

O

Analizar unha manifestación artística como a do II Salón ferrolán é un labor ateigado de dificultades, porque non abonda ponderar o valor esencial de cada cadro, sinon que é mêster estimar coidadosamente o que a obra mais modesta aporta a ex-

posicións que, como a do Ferrol, poden calificárense de *constituintes*. Non hai que istranal-a verba: dende o momento en que o esprito da raza xuntou en divisa as duas palabras *pintura galega*, todol-os nosos artistas interesáronse mais ou menos por un ideal que se presentaba acugulado de cousas novas e misteriosas. Nos pirmeiros tempos houbo, naturalmentes, a indecisiòn qne impoñen de cote os camiños desconecidos, pero moi axiña os éxitos de alguns artistas e, por riba de todo, os das grandes exposicións coleutivas de arte galego, fixeron redoblál-o esforzo dos afiuzados e axuntaron ao movimento aos retraguidos. Hoxe no dia pódese afirmare que, dos pintores nados na Galicia, son poucos os que non arelan que o seu arte sexa xenuinamente galego.

Ben mirado, elo quer dicir simpremente, que o que istes artistas desexan é expresar de un xeito persoal e ceibe de prexuicios e de influencias istranas, un feixe de cousas que non foron tratadas deica agora pictóricamente ou o foron con pouca fondura. O papel que en todo isto representa a idea nazonalista é de reclamal-a téunica e a atención dos artistas pra un tesouro estético cáseque intauto n'iste aspecto, que o pintor ollaba denantes con certa nugalla, debido xeneralmentes a que camiñaba no mundo do arte cosmopolita un pouco desourientado antre contraditorias rachas de modalidades caprichosas e pouco consistentes.

Aos azos renovadores axúntanse o sentimento da diñidade e a orgulleza da raza n'un romántico e tentador desexo de faguer xurdir con forza unha arte coma a da pintura un pobo que, deica agora, non poidera manifestalo de un xeito craro e potente. Cicais non sexa doado pra unha soia xeneración abranguer a realizaciòn compreta d'ista obra trascendental. Os elementos vanse axuntando traballosamentes, sobreven, ademáis, a dura loita co'as infruencias alleas que perduran nas imaxinacións e impiden afondar doadamente na esencia das nosas cousas: os momentos de agora son, reialmentes, pra os artistas galegos, momentos de turreada emulación. A iste periodo de axuntamento de forzas, de elaboración de unha nova estética, de rebusca de modalidades carauteristicas da i-alma de unha raza e de un pais, é, por conseguinte, ao que hai que referir ista exposición de que nos estamos ocupando, así coma todal-as outras de arte galego posteriores ao 1912.

Con abraiantes teorias, en nome da estética moderna, vense combatindo rexamente a tendencia nazonalista no arte. Mais os feitos encárganse de defendela, pois si ben é certo que unánimementes se procrama o fondo común e universal das Artes non-o é menos que endexamais puxeron os pobos tanta enerxía en patentizar o carauter propio e inconfundible das suas. Séxanos permitido copiar, a xeito de mostra de coma se ven enfocando o asunto, os seguintes falacios tomados do Catálogo da Exposición de Arte Ruso (París 1921): *Deica hoxe*—esquirbe Mauricio Paleologue— *o púbrico francés non tivera ocasión de asistir a unha manifestación tan carauteristica. Nas numerosas exposicións rusas que se sucederon en París dende 1906 as obras achabanse moi misturadas. A mõr parte das teas, ainda as mais intercsantes, deixaban adiviñar a disciprina ou a fascinación de unha escola extranxeira. Istas teas firmábanas certamente nomes rusos, mais a inspiración pirmeira, a escolleita dos motivos, o orde da composición, a rebusca das armoñias, a orquestación das coores, en unha verba, todol-os procedimentos de fautura e ainda o esprito intemo da obra, levaban a marca extranxeira. Hoxe, visitando a exposición que se abriu n'istes dias, exprimentase pol-o contrario a sorpresa e a ilusión de achárese un de sócato transportado en prena Rusia, porque todos ises cadros son esencialmente rusos pol-a persoalidade inteira do pintor, pol-a sua visión dos seres e das cousas, pol-o seu sentimento do coorido, pol-o acento do dibuxo, pol-a sua interpretación de paisaxes e facianas, i-en fin, por todo o que a raza, o atavismo, a terra natal, a relixión, a costume, a hestoria, imprimen de especifico e de fondo no temperamento de un artista.*

Mais a ilusión non fire sômentes os nosos ollos e o noso esprito: chega tamen ao curazón. I-é que, en efecto, un pensamento que conmove, un sentimento de grande elevación presidiron iste certame. Os organizadores quixeron probarlle ao mundo inteiro que a Rusia está decote chea de vida e que os seus fillos dispersos manteñen piedosamente a sua imaxen santa no fondo da sua i-alma...

O testimoño e ben prestixioso e ben

recente, i-expresa pensamentos semellantes en moito aos que evidentementes provocan a expansión do arte galego contemporáneo.

«O»

Sin habérense axuntado no II Salón ferrolán obras de tantos autores e tendencias como nas derradeiras grandes exposicións galegas, pode emporiso decirese d'il que tivo unha siñificación tan intensa como aqueles, e, si cadra, mais percisa. As obras expostas agora no Ferrol pertenecían excrusivamente a tres xéneros: o retrato, a paisaxe e o dibuxo imaxinativo. A môr parte de ista producción desenroláqase en dondos acordes de coor e soio n'algún caso illado chegaba a estridencia. En moitos dos cadros manifestábase unha tendencia—acaso instintiva—a suxerir sensacións de misterio e de ensono. En conxunto, todo iste arte, dando mais atención ao pensamento que a forma, cantando n'unha escala cromática xeneralmentes baixa e desencartándose cáseque decote n' unha téunica concenzuda, arredábase abondo do esprito de craridade latino e acusaba enérxicamente o temperamento de un pobo do norte.

Moitas das carauterísticas que finamos de citar como comúns a cáseque todal-as obras da exposición, evidenciábanse categóricamentes nos tres cadros de Alvarez de Sotomayor instalados no posto de honor do Salón. Eran istes: "Retrato do pintor Helsoy", "Mulleriñas" (obra que o autor regalou ao pobo ferrolán) e "Nai e filla".

O pirmeiro, pintado no 1909, é moi conecido pol-os trunfos que con él outivo o mestre galego en varias exposicións extranxeiras. Hoxe dita pintura pertence ao Museu de Chile. Os outros dous cadros foron feitos recentementes.

Nada mais oportuno que a comparanza d'istas tres obras, realizadas en épocas tan distintas, pra convencerse de que no arte de Sotomayor foi nidio decote o esprito da raza nórdica. A críteca hespañola debeu de enxerguelo eisi ao asiñar as obras de Sotomayor certa aboenza co'as dos retratistas crásicos ingreses, infruencia un tanto istrana e soio espricabre pol-o mandado imperativo do temperamento, porque Sotomayor formouse pictóricamente en Madrid i-en Roma. Tal infruencia, además, se non refire dende logo a procedimentos, sinón a espritual elegancia e ao poético misterio que xurde dos seus retratos, levando a imaxinación a un mundo de vagas e inefabres ideas, dixéramos que musicaes, evocadas pol-o acorde crómàtico, cáseque decote en tono menor; e, como unha indefinible lus, inquedante no fondo de iste misterio, a psicoloxía do individuo retratado expresada con rexa fondura.

Eisi socede c'o retrato de Helsoy. Si n'algún tempo chegase por un milagre a sere esquencido o nome do seu autor, se lle non ocurriría a ninguén referilo aa pintura hespañola da época en que os fulgores da paleta de un Sorolla refrexábanse pouco ou moito nas obras de todol-os seus colegas da península.

Moitas persoas, pouco impostas da carreira artística de Sotomayor, xusgaron, ao contemprar no Salón ferrolán os cadros "Mulleriñas" e "Nai e filla", que nos anos que trascorreron dende que pintou o "Retrato de Helsoy" operáranse grandes troques no pensamento que rixe a obra do mestre. Sotomayor nada fundamental tivo que reutificar no seu arte, porque iste áchase afincado en principios sólidos e responde sinceiramente ao seu temperamento. Acentuou, si, moito, a su perferencia pol-os temas galegos, e digo acentuou, porque xa denantes de 1909 Sotomayor tiña pintado ademirables cadros reproducindo tipos de aldeans galegos. Agora, nos derradeiros anos, sobor da base das frescas coores dos nosos traxes tradicionaes e carauterísticos, orquestou maravillosos acordes de coor pra acompañar o seu canto aa pura e sinxela raza galega, saudada todol-os anos por él n'unha decote renovada e ai dente pelengriñación aas terras de Bergantiños.

E a ista grande riola de producións inspiradas en xenuinos motivos galegos aa que pertecen os citados cadros "Mulleriñas" e "Nai e filla". Mais que cadros de costumes, son verdadeiros retratos de labregas, sendo n'eles, o mesmo que no retrato de Helsoy, o rasgo domiñante, a fonda intencion psicolóxica e unha misteriosa musicalidade. Como execucióu, istas tres obras, singularmentes o "Retrato de Helsoy", xustifican o xigantesco prestixo do mestre galego.

Foi unha cousa moi curiosa n'iste segundo Salón ferrolán, decatarse de como ao rente d'istas rexas obras de pintura integral que finamos de citar, se sostiña firmemente o arte do dibuxante cruñés Alvaro Cebreiro, repersentado n'ista ocasión por varias caricaturas, ou mellor dito, por unhos dibuxos ademirablemente suxeridores, de liña bela i-expresiva e de sorprendentes interpretacions. Algúns d'eles, como o retrato de Castro Gil, eran unha maravilla de resolución; no seu xénero unha verdadeira obra maiestra. Moi notabres tamen os retratos de Risco e de Villar Ponte.

Elena Olmos, fermosa discípula de Sotomayor —muller ademirabre por todos conceutos— aportou aa exposición catro obras das cuaes o "Retrato da Vizcondesa de Palazuelos" foi unha das mais considerabres que se presentaron. Pertender que todol-os cadros galegos refrexen a pracidez ou a fosquedade da vida do campo, ou que canten perpetuamente a enxebreza da raza, cicais sexa limitar demais a esfera de aución do artista. Que os que chaten o arte de Elena Olmos de pouco galego consideren que refrexa de unha maneira perfeuta a crara ledicia e o discreto outimismo de un pobo ridente e cosmopolita, como a Cruña, sin exceutuar o seu amable intrés pol-as cousas típicas, intrés que en moitos casos non pasa certamentes de ser un préstamo de atención *chic* e indulxente. Veleiqui por qué "Adela e Rosalía", duas simpáticas rapazas cruñesas, asomáronse vestidas de aldeans a un cadro de Elena Olmos, tan ateigadas de expresión e de vida que revolucionaron ao publico un pouco ausorto das exposicións. Ista tea, por si soia, diría hastra onde pode chegar a xuvenil pintora cruñesa, sinon o anunciase intensamentes seu outro cadro "A nena das baranxas", vibrante e delicioso estudio en marelos e grises craros, e por riba de todo, o "Retrato da Vizcondesa de Palazuelos, de serea e aristocrática fautura.

O arte de María Corredoira foi moi discutido, e dende logo, mal enxerguido. Expuxo un conxunto de quince obras, de factura fácile e selmosa. E pintura fina de matiz, musical, i-emporiso, baruda, sin concesiós ao *bonito*, catando decote o verdadeiro. Ama os temas homildes i-escuros que realiza con téunica moi nova. O seu arte, con ser forte, ten un non sei qué de melancónico que fai lembrar o do percursor Carreró, tan ateigado de esprito seutentrional. As veces hai tamén nas obras de María Corredoira un refrexo de amabre vida herculina, i-eisí, ao rente de intensas producións adicadas aa traxedia dos míseros, como por exempro "Noitebras", persentou señoris retratos de damas cruñesas.

Manoel Abelenda fixo destacar no Salón ferrolán, ante unha bela serie de paisaxes, dous simpáticos cadros de figura nos que retratou, sobor de misteriosos fondos crepusculares, uns nenos aldeáns de ollos cheos da serenidade do abrente. Eran pinturas armoniosas e ricas de coor, acuguladas da grácil sentimentalidade, de consexa ou de conto, da bravia montana galega.

Un pintor ferrolán, Valentin Castro, en preno período de formación, expuxo tamén varios retratos, sendo a sua obra culminante o do famoso ourador D. Matías Usero. Era unha obra algo desconcertante, chea de vigor, que deixaba certamentes no ánemo unha sensación de inquietude e de misterio. Outra obra que se distinguía antre as que persentou Valentin Castro foi o retrato do esquirtor Arévalo, moi xusto de semellanza, calidade que distinguia tamén a outros retratos pintados i-expostos por D. Vicente Díaz e D. José María Rodríguez.

Enviou duas grandes teas o pintor santiagués Rodríguez Buján, nas que aborda de unha maneira resolta o xénero costumbrista, especialmente na titulada "Gaiteiros do Corpus", típica escena compostelán tratada con verdadeiro amore.

Compre incruir tamén n'ista seución uns dibuxos a acuarela, de Carmelo, xeitosas figuriñas mundanas de fina e decorativa fantesía.

°O°

Dende que —fai anos— as verbas "paisaxes galegos" tomaron unha siñificación simbólica pra os nosos artistas. ningún outro ideal tivo a virtude de apaixioalos tanto como o enunciado n'istes simpres termos. Cáseque non houbo pintor nado na Galicia que non haxa sido paisaxista. Do pasado, a figura mais interesante é a do

ferrolán Genaro Pérez Villaamil, o gran pintor de paisaxes románticas. Dimpois, dende o rexionalista Fierros ao aristocrático e cosmopolita Vaamonde, todos sentiron a tentación de donar algunha versión pictórica da terra nativa. Pol-o que se refire a época persente, ela veu formarse un gran núcleo de paisaxistas que trataron todos temas do país. Nas exposicións galegas de Belas Artes é a obra d'istes artistas a que mais se discute e apaixoa, concedéndoselle tal trascendencia que fai coidar que nas resolucións e interpretacións da paisaxe se ven considerando vinculado o verdadeiramentes importante da pintura galega.

Soio *pol-os mandados da Terra* pode explicarse a formación d'iste grupo. Os artistas que o compoñen van todos ao mesmo fin, ainda que con procedimentos e conceucións ausolutamente diversas e persoaes. D'eiqui a grande vitalidade que carauteriza hoxe no día a pintura galega de paisaxe, vitalidade que fai concebil-a seguranza de que, dentro de moi pouco tempo, chegará a producirse con unha forza que a fará ser apreciada universalmentes.

E en van que se discutan as razóns e os fundamentos d'ista tendencia. Ela é un feito, e ben xurdiamente manifestouse no II Salón ferrolán.

Fallaban n'iste Salón as repersentacións dos elementos por decilo eisí crásicos no noso arte da paisaxe. En troques axuntábanse en seis grandes seucións as obras dos loitadores novos mais fortes e inquedantes, de aqueles dos que o labor, loubado ou discutido hoxe no dia, encerra en sí o xérmolo de renovacións e fala de posibilidades. Cáseque todos eles con persoalidade afirmada rexamente en outras exhibicións; algún, enteiramente novel.

Antre os pirmeiros e de mais forte prestixio, compre citar a Carlos Sobrino Buhígas, que mandóu a ista exposición tres acuarelas tituladas: "Casa do Fidalgo", "Un patin" e "Cementerio de Noya".

O termo "acuarelas" non convén reialmente sinon como aprousimación, a obras feitas con procedimentos peculiarísimos de Carlos Sobrino e que se arredan abondo do tipo tradicional da *acuarela* moi fluida, na que o papel intervén non só como soporte sinon tamén como colaborador importante. A orixinalidade e acerto do procedimento contribuie a aumentar o carauter esencialmente moderno d'istas pinturas, nas que se coidou moito de dar a forma unha expresión crara i-enérxica e a coor intensidade fonda contida en entonacións non moi outas i-estabrecidas c'o evidente propósito de interpretar con xusteza o tipo medio da lus galega.

Os temas son todos inspirados nas vellas e enxebres construccións arquiteutónicas da nosa Terra, evocadas con fondo e sutil sentimento da poesía das cousas pintorescas e antergas.

Sobrino leva realizada xa unha longa riola de producción semellantes que, transportadas a estampa —e son moi doadas pra elo— constituirían unha pubricacion de imenso intrés.

Ao rente das acuarelas de Carlos Sobrino expuxéronse no Salòn ferrolán as rexas augafortes de Castro Gil, que iste ano foron recompensadas na Exposición Nacional de Belas Artes. Eran cinco, tituladas "Igrexa de Mazoucos", "A ermida", "Dexenerados", "Tempestade" e "Ribeiras do Manzanares", parte d'elas inspiradas en motivos da paisaxe galega.

A importante sinificación que Castro Gil ten adequerida, como grabador, no arte contemporáneo hespañol, é ben coneci-da. Repersenta o esprito innovador nos procedimentos e conceutos e as suas obras acusan unha nota de fantesía e de grandia que deu orixen a que sexan comparadas a miudo co'as suxestivas augafortes do ingrés Brangwyn, As suas son de unha execución amples, doada, bela e moi sintética; mais, cando lle compre pra expresar mais integramente as suas sensacións, sabe acollerse aos compricados e finos recursos do grabado crásico que domina a perfeución. Se non produce como un concenzudo dibuxante de aspeutos superficiaes da natureza; é un *expresionista*, e o seu arte se complaz en suxerir fortes sensacións de paisaxes de ensono e de misterio. Ese non sei qué de indefinibre, mistura de sobrenatural e de realidade, de medo, de abandono, de silenzo, que moitas veces nos sobrecolle como unha alucinaciòn cando trascorremos certos arredados paraxes da montana galega, endexamais foron evocados con tanta intensidade como en algunhas augafortes de Castro Gil. Eu iñoro si isto é premeditado ou si resulta da irresis-

tibre infruencia da terra de Lugo sobor do seu temperamento artistico – outro pintore de Lugo, Xesús R. Corredoira, ten tamén nos seus cadros un fondo senso dramático da natureza— pro sea do xeito que queira, o certo é que os ousesionantes paisaxes de Castro Gil semellan mesmamente feitos pra poñelos de comentario gráfico aos contos de medo e de invernia da nosa montana, pois c'os seus respetosos e retortos carballos chantados ante feros penedos, e a sua misteriosa luz de brétema, cadrarian moi ben de fondos aas hestorias de agoiros, encantos, demos e defuntos, leas de mozos e trixas de lobos.

Contrastaban no Salón ferrolán co'as augafortes de Castro Gil, catro dondos paisaxes (oleos) de Manoel Abelenda, nos que iste amostrábase namorado da tranquia lus dos seráns galegos, nos dias craros en que o nordés é como un ledo aloumiño. N'un d'aqueles cadros atinou xenialmente a interpretar o alampar do sol na i-auga, n'un contralús ao debalo da tarde. Nos outros, as horas pròusimas ao solpôr, cando hai unha lus rousada nas outuras e no fondo das valgadas vanse somindo as árbores na penumbra que dulcifica as fortes entonacións verdes e lles fai deitar acordes cromáticos de inefabre finura. Ao lonxe, o mar cruñés, de un azul de estividade, pero rompendo decote un pouquiño, coma si marmulase unha adevertencia grave.

Istas pinturas de Abelenda son outimistas, mais apesar de que nos falan do gozo de vivir n'un pais fermoso. lles non falla tampouco ise deixe de malenconia maina que é a nosa pintura o que a donda infleusión do acento e a fala galega. Pictóricamentes, istes cadros áchanse tratados con soltura e gracia, o toque é nervoso, o empaste forte, a cooración intensa e moi desencartada en finos matices. A sensación de lumiosidade está deliciosamente abranguida. En conxunto a obra de Abelenda responde a un temperamento esencialmentes pictòrico e, ainda con mais precisiòn, coorista.

Imeldo Corral presentou n'ista exposiciòn once paisaxes (oleos). Antre eles destacábanse principalmentes "O serán na praia", "A ermida", "Choveu no val e volverá a chover" e "Raiolas".

Tense crasificado decote a Corral como pintor impresionista. Isto é certo en canto que o seu xeito de apreciar a natureza encaixa drento da conceución do impresionismo francés. Os cadros que mandou ao II Salón están pintados soltamente, con moito brio e fortemente empastados. A nota domiñante n'eles é a preocupaciòn da lumiosidade, sobor de todo en "O serán na praia", obra de unha extremada finura de coor. "Raiolas" amostra unha grande virtuosidade de fautura; "A ermida" é unha versión da malencónica paisaxe galega tratada en belos grises. En "Choveu no val", pintou Corral de fondo un curuto de montana empenachado de rachós de brétema, que evoca fortemente un momento moi carauterístico das nosas paisaxes. E finalmente en "As torres do mar" semella amostrarnos unha creación imaxinativa, aspeuto que rara vez cultiva iste autor de temperamento sinceiramente naturalista.

Outro artista que aceutou para algunha das suas obras normas xenuinamente impresionistas, é Seijo Rubio. En "Cantón de Porlier" anotou un momento tipico da vida cruñesa. Formas e tonos locaes áchanse supeditados n'iste cadro aa expresión do instante de lus, aa notación expresiva do momento escollido. Mais a fautura é sinxela sin producirse c'os centificos recursos de execución peculiares do impresionismo e do neoimpresionismo. N'iste, no mesmo que nos outros dous cadros que Seijo Rubio trouxo ao Salòn ("Cañada do Mandeo" e "Val de Barcia") se alusca a loita pra enlazar a teoría que fai da lus o principal asunto do cadro co'a tendencia instintiva de expresar diante de todo os rasgos carauterísticos da terra amada. Levado do seu ardor, o artista analiza concenzudamente a estructura topográfica, pondo n'elo o mesmo inxelo agarimo que un dos nosos poetas crásicos pôria en desquirbir un curruncho montanés, amado e fermoso.

"Eucaliptus do campo da Victoria", outra das obras (todas oleos) persentadas por Seijo Rubio no Ferrol, xunta aas calidades referidas un simpático empaque decorativo.

Teño entendido que, deica agora, non tiña enviado cadros a ninguha exposición de Belas Artes galegas o pintor Lois Dominguez Tenreiro, rapaz de 17 años. Un soio oleo que mandou a iste Salón abonda pra que se lle considere como un dos in-

térpretes mais afertunados da nosa paisaxe. "Sol nos prados" é unha pintura forte i-espontáneamente orixinal, que reverte musicalidade, tenrura de coor e sentimento decorativo. A impresión que se exprimenta contemprandoa é que nos hachamos diante de unha cousa moi pura, moi sinxela, moi bela e moi galega, mais de un aspeuto de Galicia deica agora persentido e non expresado. A min dixéronme que non pinta os seus cadros do natural, mais ainda que eles sexan imaxinados, como se pertende, n'un fayado de Madrid, dan unha sensación de realidade infinitamente superior a moitas obras de outros pintores copiadas direutamente da natureza. Por riba de todo, expresa a limpida atmósfera con tal verdade e poesía que cando se lle quer buscar un termo de comparanza con algo xa visto, non sei por qué se lembran —co'as reservas e salvedades conseguintes— as transparentes versións do espazo que, en obras tamen compostas, deu tan maravillosamente o grorioso Claudio de Lorena.

Si con ser Domínguez Tenreiro moi novo pol-a sua edade e pol-o seu arte nos fai pensar en algo moi crásico, non socede o mesmo c'o novel e afiuzado pintor ferrolán Carmelo F. González.

As obras d'iste nos falan principalmentes de fondos desacougos actuaes. Perto de trinta paisaxes ao oleo persentou n'ista exposición, pirmeira aa que concurriu Carmelo, e elas tiveron a virtude de apaixoar ao público e aa critica.

Dende logo, o seu arte non é o de un pintor xa formado, como o da maoría dos seus compañeiros de exposición, mais é tal a suma de condicións pictóricas que revela nas suas obras, amostran istas un afiuzamento e un entusiasmo tan grande, están tan ateigadas de imaxinación e de esprito, e, en unha verba, manifestan aspectos tan inagardados, que se exprica perfeutamente o grande intrés que espertaron.

Eran paisaxes dos ridentes arredores do Ferrol, ollados ao través de un exaltado temperamento lírico, pintados con mau segura, arrumbando decididamente moreas de coor, decote vibrante, decote cantando en tono outo. Os títulos "Bárbara sinfonía en roxo", "Cúpulas de Ouro", "O bosque embruxado", "Impresión do serán", conveñen xustamente ao carauter d'istas obras prenas de xuventude e que diríamos consagradas aos poemas da coor si o dibuxante non aparescese rexo i-expresivo nas gallardas fasquías de "Os indómitos pinos" e de "Os rumorosos".

Non sería compreta nin xusta ista reseña si non citásemos tres óleos, estudios do "Interior da Igrexa das Capuchinas da Cruña" pintado con bela téunica i-exquisita sensibilidade pol-a Srta. María Corredoira, eisi como o seu outro cadro, oleo tamén, "Prazuela de Santa Bárbara", obra de un refinado sentimento romántico.

Concurriron además con paisaxes e mariñas ao segundo Salón ferrolán, Vicente Díaz, Rodríguez Veiras e José Alejandro de la Guardia, todos ou cáseque todos de motivos galegos.

Finalmentes, o Comité orgaizador da exposición autorizou aos nenos Jesús Ramón Macías e Jaime Deus pra que trouguesen obras ao Salón. Ramón Macías exhibiu sinxelos e agarimosos estudios do campo galego, feitos ao oleo con fortes empastes. Xaime Deus expuxo unha pequena acuarela que fai persentir o seu grande temperamento de pintor. A presencia das obras d'istes rapaciños na exposicion ferrolán foi coma un símbolo que dixese canto agarda e confía no porvir a nosa pintura de paisaxe.

E si consideiramos ao Segundo Salón ferrolán como un interesante libro imaxinándonos que cada unha das suas páxinas áchase graciosamente ilustrada pol-as obras de un dos nosos pintores, teríamos necesariamente que pórlle de ex-libris o mañífico e conecido dibuxo "Meu retrato espiritual" con que o arte do grande simbolista galego Manoel Buxados fixo auto de presencia na exposición, afirmando as cualidades creadoras i-excelsamentes imaxinativas da Raza.

O

Todo na nosa pintura é novo; todo deberáselle ao traballo dos de agora. Non é eisi pra os nosos escultores, pois pra eles hai tradición. Nas horas de dúbida e desalento, non teñen mais que iren a Santiago e axionllárense homildementes, como fai moitos séculos se axionllou o mestre Mateo. Dende a Groria, onde resprandece con

lus perpétua e úneca, él diralles verdades que lles revelarán os segredos en que se asenta a grandeza do Arte, fondamentos mais maravillosos que os da mistica cibdade do Apocalipsis.

De Agustin López Mirás —que denantes traballou nas portas de San Francisco o Grande, de Madrid, e de Miràs fillo, os dous composteláns, os dous bós escultores, como o decrararon as catro obras que presentaron na exposición ferrolán, pòdese decir, que, ollando o seu labor se decata un ben da sua devoción ao grorioso *Santo dos Croques*.

Que Mateo os goberne e alumee, que ben pode, e non soio a eles, sinon a todos cantos se axuntan hoxe, poñendo as suas almas e autividades no ideal que frorece en cousas de tan bon xeito como foi o finado Segundo Salón Ferrolán de Pintura Galega, do ano de gracia de mil novecentos vintedous.

Bello Piñeiro.

Porto do Seixo, Outono 1922.

AS NOSAS PUBRICACIÓS

O Boletin NÓS, que leva no seu programa costrutivo da cultura galega o empeño especial de faguer «un estudo piedoso e devoto, cheo de sinceridade, de todol-os valores galegos, dos *nosos valores tradicionáis*, e mais dos valores novos», vai emprender agora unha obra de verdadeira utilidade, coa que conta faguer un servizo bó a cantos s'intresen pol-a Hestoria de Galiza. Tal ha ser a pubricación, que principará no número que ven, de todal-as

FONTES ORIXINAES PR' A HESTORIA DE GALIZA

das que sairán catro páxinas, fora de texto, en cada número, co-as que se poderá formar coleición aparte, ademais de que, tiraranse, pol-o menos, 500 eixemprares mais, pra faguer co-iles coleición que sairá en libro.

Pra esta obra, deu alento e axuda o eminente patricio galego Don Manoel Portela Valladares, quen d'iste xeito quixo contribuir á renacencia da cultura enxebre, dando a Galiza unha obra que porá nas maus dos qu'estudan, un soberbio istrumento de traballo, aforrándolles o d'andaren buscando n-unha chea de pubricacións espalladas, perdidas moitas d'elas, e qu'agora atoparán xuntas e direitamente utilizabres.

N-esta pubricación, que principará no numaro que ven, co-as *Fontes da Hestoria Antiga*, escomenzando pol-os textos dos escritores clásicos que s'ocuparon da nosa Terra, colaborarán os señores:

DON RAMON OTERO PEDRAYO,
Catedrático de Geografía e Hestoria no Istituto d' Ourense.

DON FLORENTINO LOPEZ CUEVILLAS,
Direitor da Seición Arqueolóxica de «NOS», e

DON VICENTE RISCO,
Profesor de Hestoria na Escola Normal d' Escolantes d' Ourense.

Cantos queiran coñecer ben o pasado de Galiza, deben ter a nosa coleición de

FONTES ORIXINAES

ARCHIVO FILOLÓXICO E ETNOGRÁFICO DE GALIZA

XV. Meiciña popular

Medios de levantal-a espiñela en Layosa (Chantada)

Danlle ô doente fregas, dend'a muñeca hastr'o cóbado, agarran dedo por dedo, c'unha mau e co-a outra fregan o brazo moi agustiño e apretando moito na forma indicada; despois fanlle subir os brazos o mais arriba que poida hastra que os xunte enriba da cabeza e despois báixanllos hastra estiralos ben; logo dóblanllos ond'o peito e co-as maus postas na cara, abrázano por atrás agarrando por riba dos cóbados e levántano (poñendo na espalda pra esto unha especie de molido, ou almohada) hastra que se sinten estralar as vértebras, séntano con moito coidado e así ten qu'estar varias horas e despois pra que non volva a caír fanlle meiciñas unhos e outros non. As principaes son: Comer un ovo con incenso.—Outra: Comer tres ovos con mel.—Outra: O dia de San Xoan, comer con mel dous ourizos qu'estén nacendo nos castiñeiros.

Remedio contra a sarna, no mesmo Layosa:

Cúrase *envolquillándose* en coiro no orballo da mañá de San Xoan.

=

C. XI

Conto de bruxas.

10.—Un mozo tiña unha noiva que era bruxa, e mais tiña un compadre casado que lle morrían os fillos todos. Unha vez foi falar co-a moza, e ela deulle escusa, e il a perguntar e ela a responder, ô fin ela confesar, confesou qu'era que ll'iba matar o fillo ô compadre. Entón, o mozo entrou cand'a ela na casa, ela entrou e untouse n-un cacho, e dixo:

—Co-a axuda de Deus e de Santa Mariña.
rubamos por esta escaramalleiriña
Unha hora pra ir
e outra hora pra vir!

Il deixouna marchar, e despois untouse tamén, solo que dixo:

Media hora pra ir
e media pra vir!

De maneira que chegou antes qu'a ela à casa do compadre, e foi, e ô chegar, púxose ô pé da porta pechada. Ela tiña qu'entrar pol-o burato da chave, e ela entraba en forma d'unha mosca. Il sacou un alfiler e pinchou à mosca, e desapareceron os dous, e volveron ond'o cacho onde s'untaran, mais il chegou pirmeiro. E ela viña moi enferma da pinchadura.

E d'aquela, romperon as relaciós.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

OS LIBROS DE «CÉLTIGA»

A Y-alma de Mingos, por Francisca Herrera Garrido.

A ilustre autora de *Néceda* deu no número 8 de *Céltiga* unha noveliña aldeán, unha hestoria d'amores sentimental e tristeira, coa doce tenrura qu'esta escritora pon de cote na suas produciós, anque de fabulación xa sinxela de mais.

Coma en *Néceda*, a autora fai eiqui amostranza d'un estilo repousado, espresivo, o mais axeitado pra falar do qu'ela fala, e unha riqueza de verbas tan varia, que pon no cabo un glosario, pra que todos a poidan interpretar ben. Non deixa de estar ben qu'os autores que coidan da lingoa dean a coñecer da xente os arcaismos, provincialismos, verbas dos oficios, ou teinicismos, e demais espresiós vivas ou esquecidas que coñecen e qu'empregan. Elo faria moito ben pr'enrequentármol-a nosa lingua.

Raza e Terra, versos de Eladio Rodriguez González.

Veleiqui outro autor que tamén podia faguer moito n-ista labore. O ilustre Segredario da Academia, ten en preparación un dicionario galego-castelán e outro castelán-galego que han render â nosa cultura un servizo ben sinalado, mais compre qu'os dea logo â estampa. Ben o amostra n-iste libriño de versos rexos, sans e campesios qu'agora, e com'anticipación d'un volume que titulará *Oraciós campesiñas*, nos da no número 9 de *Céltiga* o poeta ribeirao.

Unha ducia de poemas que principian c'un canto h'mnico: *As novas rutas*, que nos lembran os feitos n-outros tempos, no abrente romántico do noso espertamento, anque recollan as novas ideias difusas do atlantismo e aporten a recolleita d'outro simbolo do que nos hemos recoñecer moi obrigados deudores: o Santo Xubileu. Todol-os outros poemas están dentro da tradición dos Precursores. Antr'iles achamos o precioso *Orballeiras*, e outros novos ou vellos cheos do recendo da campia leda, verde e mollada: asi *A Vendima*, ond'o poeta puxo todal-as suas saudades do Ribeiro d'Avia. Ten tamén versos de loitae de rebeldia, coma *Xan Labrego*, *Via Crucis*, *O Camiño*. Don Eladio ten nn pulo de mozo, e de mozo ten tamén a sensibilidade.

Physis y Psyquis, por Roberto Nóvoa Santos.

O Dr. Nóvoa Santos é un ilustre home de cencia galego que ten unha gran vocación pol-a filosofia e unha verdadeira intuición filosófica. Xa outra vez tivemos ocasión de comentar unha obra sua d'esta clás: o seu soado discurso *El problema del Mundo interior*. Hai n-aquil, coma n-iste libro, non temos medo de decilo, o esbozamento d'un novo positivismo, d'un positivismo trascendente, poideramos dicir. Xa compre qu'os médecos volvan ô campo da filosofia e da literatura, xa qu'o idelismo de Marburgo traguido a Hespaña, non produciu mais que retórica.

Na sabia obra qu'agora esamiñamos, trata os mais intresantes probremas da bioloxia e da psicoloxia, sendo dinas de nota moitas das suas concrusiós. No cap. I trata da orgaización engráfica dos animás, o *engrama* ven a sel-o siñal que na orgaización deixa a escitación d'un órgao receitor. O autor considera o suxeto e mais o ouxeto *coma formando unha unidade, ou dous aspeitos d'un sistema pechado*. N-iste sistema circula a *enerxia engráfica*, modalidade especial da enerxia, qu'o orgaismo asimila e disimila, conservando a faculdade de reproducir un engrama, sen nova escitación (memoria). Sendo os puntos receitores inestensos, a noción d'espazo ven de seren escitados a un tempo moitos puntos qu'estean algo arredados us de outros, e a de tempo, de seren escitados os

mesmos puntos sucesivamente deixando pasar tempo antre cada duas escitaciós. Asi como cada especie animal ten a sua albúmina difrente, tamén ten a sua constitución engráfica especifica, e do mesmo xeito, hai unha especificidade das preteinas dos difrentes sistemas eórgaos, e unha especificidade engráfica, que fai a receitividade de cada órgao dos sensos pra os escitantes lumiosos, sonoros, etc.

No cap. II estuda a asimetria funcional do sistema nervioso, coma sino de difrenciación, e ten cousas curiosas tratando das causas do predominio do hemisferio esquerdo, qu'esprica d'un xeito casual por médeo das *series escepcionaes*, e dos manichos, que Stier considera supervivencia d'una especie d'homes que desapareceu.

No cap. III trata da intelixencia e da concencia. Considera esta com'unha *función relacional*, que se dá no *suxeto-ouxeto*. E a intelixencia é un istrumento suplente, qu'intervén somentes cando fallan outros istrumentos d'a adautación, unha cousa verdadeiramente secundaria na vida.

No cap. IV ocúpase da espresión e da ación, e estuda os fenómenos psiquecos coma refrexos, dando as ideias coma modelos internos d'ación. Estuda o lingoaxe, os simbolos, etc., e a intervención da *censura* inhibitoria e trasformadora.

Pol-o derradeiro, no cap. V fala da Metapsiquica, tratando d'espricar pol-a fisioloxia moitos dos fenómenos comprobados do ocultismo. Iste capítulo foi o que mais chamou a atención da xente, coma non podia por menos de pasar. Di o doctor Novoa Santos que tendo que quedar no campo da fisioloxia, e tendo istes fenómenos que ter unha finalidade, non se lles pode atopar outra espricación que dandoos como tradución da arela de supervivencia, da tendenza do orgaismo a vivir fora do espazo e do tempo que lle foran marcados.

Flores do frio, por Claudio Basto.

O ilustre direitor da *Lusa*, e eminente filólogo e folklorista Dr. Claudio Basto, é tamen un gran literato, un delicado prosista. Home que ten un fondo coñecimento das belezas antigas que s'atopan nos vellos libros e na eterna fantesia popular, deixase tamén conquerir pol-as belezas modernas. *Flores do frio* non parez a obra d'un erudito metido en lucubraciós d'esas que parecen pesadas e disgustantes a aquiles que teñen os eruditos por homes sen gusto e sen sentimentalidade. Mais se cadra, son iles os que saben zugar os mais doces meles na vella e na nova beleza. E veleiqui temos ó Dr. Claudio Basto amostrándonos o seu gosto esquisito.

Flores do frio é unha coleición de prosas escritas fai tempo e agora recollidas. Teñen certo sabore de modernismo non d'agorr, analise psicolóxica intema, humorismo romántico, maxinación *bizarre*. Todos istes encantos ten o libro que comprende trece prosas —sen contar a *Abertura*— a derradeira, a que fai o número da morte, adicada ó falecimento d'un ilustre amigo e confrade: Joao da Rocha. Duas d'estas prosas son recordos de Galiza, lembranzas persoaes, impresiós episódicas, non de tipismo.

No seio da Virgem-Mãe.

O Dr. Clandio Basto mándanos tamén esta coleición d'artigos d'il mesmo, da Dra. Carolina Michaelis de Vasconcellos e de J. Leite de Vasconcellos, referentes ã cantiga popular portuguesa e galega:

No seio da Virgem-Mae
incarnou divinha graça
entrou e saiu por ela
como o sol pela vidraça.

A orixe d'esta belisema imaxe atópase asegún o Dr. Claudio Basto, n-un testo de Pedro Lombardo: «Sol penetrat vitrum, nec frangitur aut violatur; sic Virgo peperit, nec malata fuit», citado por Fr. Alberto Knoll, Inst. theologiae the oreticae seu Dogmatico-polamicae, Augustae Taurinorum, 1888, vol. I, pax. 445.

Tragedias de la vida vulgar, por Wenceslao Fernández Florez.

O autor, no prólego, protesta de que no conceuto da xente il teña que ser por forza humorista, e mais do qu'a xente en Hespaña sole supor que é un humorista; e di qu'unha condición moi principal no verdadeiro humorista é a *tenrura*. Il tena,

ten todo o que quer un dicir dicindo que ten «bo curazon». N-istes contos —oservemos de camiño, que Galiza ten dado mais ben contistas que non novelistas— hai esa gran piedade pr'as vidas homildes, e pr'as suas traxedias internas. E mais tamén hai unha forte fantesia, unha maxinación a se revelare non somentes na fabulación, na inventiva das hestorias, senon ainda na maneira de contalas, e de faguelas vivir, que o fai de mau de mestre: hai contos, coma «La quiebra de la casa Roris», nas qu'o xeito dos vellos naturalistas áchase superado por unha simprificación perfeita, sen perder nin migalla da fonda realidade que mismo s'apalpa. A tenda de Doña Miñoca, é un eixempro: o autor métenola pol-os ollos. En «Soina», outro conto dos millores do libro, hai a sensación do canto dos potes na cociña; na estrana hestoria «En el claro del bosque», di cousas sobre dos homes que dormen e sobre da vila dormente, que s'achan perto da groriosa tradición poenana. En todol-os contos, a coñecencia da psicoloxia humán amostran o home doado pra novelista en grande, coma sen dúbida o é o autor de «Ha entrado un ladrón» e de «Volvoreta».

No Wenceslao Fernández Flórez amóstranse as calidades da Raza galega d'un xeito brilante, e isto é o modo de que ll'atopen certo aire de familia con algús escritores portugueses. Somos nós e non os alleos quen millor os podemos diferenciar. Hai no Wenceslao non sei qué de nórdico, infundido no seu forte temperamento persoal: outro caraiter de raza, a individualidade.....

La obra lirica de Fernando Maristany por Alfonso Maseras.

Tamén Cataluña ten escritores qu'escriben en castelán com' Eduardo Marquina. Non sabemos se iste terá escrito algunha cousa en catalán. O que é Fernando Maristany non escribe mais que na lingoa de Castela... Elo non é cousa mala mais que si temos en conta que no caso d'il, coma no dos nosos, é sempre un desleigamento, e nas circunstancias de hoxe un pouco pior, porque é un homeaxe â lingoa que por circunstancias hestóricas, é a nemiga natural no caso Maristany, coma no dos nosos, da lingua propia. En outro caso, e mirado dende certo punto de vista, o escribir en lingoa allea, hastra pode ser un mereto, coma nos casos de José María de Heredia, Jean Moréas e Stuart Merrill; mais é qu'istes vivian e escriblan fora da sua patrea, e faguiano na lingoa do pais no que vivian o que varia moito...

Do libriño d' Alfonso Masaras, vimos a sacar en limpo que na y-alma de Maristany —poeta suxetivista, un pouco misteco, eminentemente lirico, no senso d'individualismo qu'esta verba sole levar— hai un sentemento de revolta contra do seu médeo nazonal e ainda contra do seu médeo familiar de comerceo d'algodons; sentemento que ven a confesar o poeta, anque farto vagamente, nas liñas autobiográficas das paxinas 20-22.

Alfonso Maseras, despois d'unha teorización xeneral sobre'a poesía lirica, vai recollendo no libro o que de Maristany se ten dito adentro é fora da Peninsua por Camille Pitollet, Teixeira de Pascoaes, José Gálvez, Diez-Canedo, J. M. Castellvi, Rafael Altamira, Mirabent, Vilaplana, V. Diez de Tejada, etc., etc. Maristany, que dirixe a Editorial Cervantes de Barcelona, e ten feito traduciós ô castelán de poetas francases, ingreses, portugueses, alemás e italians, viu tamen os seus poemas traducidos a varias linguas. Un dos que traduciu ô castelán, foi Teixeira de Pascoaes, que lle puxo un prólogo ô seu libro *En el Azul*, o mais loubado dos libros do Maristany, ond'o seu temperamento lirico, d'un lirismo delicado e confidencial, d'unha emoción un pouco intelectual, com'a califica o autor de *Ildaribal*, o que ainda sentindo que Maristany non sexa un poeta d'espresión catalana, non deixa d'atopar n-il as caraiteristecas da sua terra.

Boletín de la Real Academia Gallega, 1-1-1923.

Trai: Astronomia popular española: Un bronce antiguo con la representación de las Pléyades, encontrado en Monte Pindo, Galicia, por Roberto Lehmann Nitsche.— Sepulturas antropoides, por Angel del

Castillo.—Los Canónigos de Santiago, por Pablo Pérez Constanti.—De Folk-lore: Cantares populares.—Sección oficial.—Colección de Documentos Históricos.

Rexurdimento, órgao da I. N. G. Xaneiro 1923.

Trai: O probrema da grande vila, por Vicente Risco.-Gabanzas do enxebre, por Jaime Quintanilla.—Madrid xusgado por un galego culto, por B. Calderón.—Das Supersticiós, por R. Novoa Santos.—Na Brétema, por Gonzalo López Abente.—Caricatura de Vicente Risco, por Alvaro Cebreiro.—Cántiga Nova, por E. Correa Calderón.—De «O Mariscal».—A Autonomía de Galiza.

A Aguia, Porto Novembre, 1922.

Trai: Cultura e Natura, por Vicente Risco.—Fumo do Lar, por Angelo Casar.—Diálogo Antigo, por Alfredo Brochado.—Paisagem, por Teixeira de Pascoaes.—Santa Eponima, por Raul Brandao.— A Universidade Popular do Porto, por Leonardo Coimbra.—Notas e comentarios, por A. Martins.—Um Livro pitoresco, por L. Cardim.—Carta do Brasil, por Alvaro Pinto.—Bibliografia, por A. de M.

Horizonte, Madrid, 15 Dbre. 1922.

Trai: Poesia (La Flor más Alta), por Juan Ramon Jimenez.—25 F., por P. Marjan.—Primavera, por Gerardo Diego.—Paisaje humilde, por J. Rivas Panedas.—Los Poemas de la Tierra Gallega, por Eugenio Montes.—Clasicismo, por José Bergamin.—Ramonismo, por Ramón Gómez de la Serna.—Dos Poemas, por Pedro Garfias.—El viento, por Raul Carranca.—Un Prólogo, por Manuel Abril.—Auto, por P. D. La Rochelle.—Poemas, por R. Alberte.—Critica.

Revista Parlamentaria de Cuba, Noviembre 1922.

Trai: Nuestra falta de preparación politica, por Dr. Raul de Cárdenas.—La Claridad de las Leyes, por el Presidente del T. S. de Justicia.—Legislación deportiva necesaria, por J. Litzer.—Pan-Americanismo.—Asuntos internacionales.—Sesiones de las Cámaras.—Memorandum Cubano Mensual.—Variedades.—Anécdotas.

A Nosa Terra, Cruña, 15 Xaneiro, 1923.

Trai: A Santidade da Lingua, por L. Peña Novo.—Perden o tempo, por Asieumedre, - Nova entidade nacionalista.—A provisión da Mitra de Santiago.—Unha conferencia.=Un gran mitin en Laracha.—En Santa Cruz do Porto.—Regionalismo práctico.—Sociedades artisticas galegas.—De Camariñas a Ponte do Porto, por Lois Fernández Gómez.

Boletin de la Comisión de Monumentos, Ourense.

Trai: Biografia de Colón escrita por un genovés en vida del inmortal navegante, por Marcelo Macias.

La Douce France, Paris, Decembre, 1922.

Trai: La Gaule et les Gaulois, por André Lebey.—Le crépuscule des dieux, por Francois Bidet.—Poemes, por Abel Léger.—Le Theatre, por Jean Lebédet.—L'exposition d'art decoratif de Munich, por Marie Dormoy.—Au Salon d' Automne, por E. de Thuber.—Congrés de la Fédération Régionaliste Francaise.—Comptes-Rendus et Nouvelles.=Gravures de Daniel de Monfreid e Joseph Bernard.

Porto Académico, Porto 29-1-1923.

Trai: Carnaval de Estudantes.—Escarneo da caveira, por T. Santos Mota.—Motivo do meu viver, por Palida Figura.—Ida e volta Porto-Madrid.—Os Teatros.—Folhas ao Vento. por J. de Novais Cruz.—Problemas, por A. Farinas.—O Adeus duma Noiva, por Santos Nobre.—Carta, por Ferreira dos Santos.—Sport, por Canto Moniz.—Da nossa Arcada, etc.

XASTRERÍA
Freire Huici & C.ª
(S. en C.)

REAL, 7 E 9, 1.º--A CRUÑA

BANCO DE VIGO

FUNDADO EN 1900

CASA CENTRAL, VIGO.—Sucursales e axencias en Ourense, Pontevedra, Santiago, Villagarcía, Monforte, Noya, Barco de Valdeorras, Carballiño, Colanova Chantada, La Estrada, Marín, Ribadavia, Verín.

Tén Axentes e Corresponsaes no Reino yo Extranxeiro, especialmente nas Amérecas.

Realiza toda cras d'operacións de Banca e Bolsa en xeneral. Ademite contas correntes e depósitos pol-os que abona os intreses siguentes:

Contas correntes a vista. . .	2 %	Depósitos a 6 meses prazo . .	3 1/2 %
Depósitos a 1 mes prazo. . .	2 1/2 »	» a 12 » » . .	4 »
» a 3 » » . .	3 »	En caixa de aforros deica 10.000 pts.	3 1/2 »

AGRICULTORES

ESTERCADE CON

NITRATO DE CHILE

AXENCIA REXIONAL EN VIGO:
Ernesto Cádiz Vargas
Avenida Montero Ríos, 14

DELEGACIÓN EN MADRID:
Juan Gavilán
Almirante, 19

ARTURO NOGUEROL

ABOGADO

P. Feixóo, 12 OURENSE

APARATOS Y DISCOS

« GRAMOPHONE »

RELOXERÍA

MIGUEL CALVIÑO

OURENSE

Merquen: PLUMEIROS DE RAFIA "PERILLE„

OS DE MAIS DURA, OS QUE MILLOR LIMPAM,

OS MAIS ECONÓMICOS

GUIA PROFESIONAL

LUIS GALLEGO

PROCURADOR

Luis Espada Ourense.

Ramón Varela

ABOGADO

Luis Espada Ourense

Aurelio A. Belvís

MÉDECO

Progreso Ourense

OSORIO

ABOGADO

Luis Espada Ourense

ADOLFO ESPIÑO

ABOGADO

Vigo

José Sabucedo

ABOGADO

Progreso Ourense

Francisco J. Rionegro

MÉDECO

Luis Espada Ourense

AUGAS MINERO-MEDICINAS, BICARBONATO-SODICAS

MONDARIZ

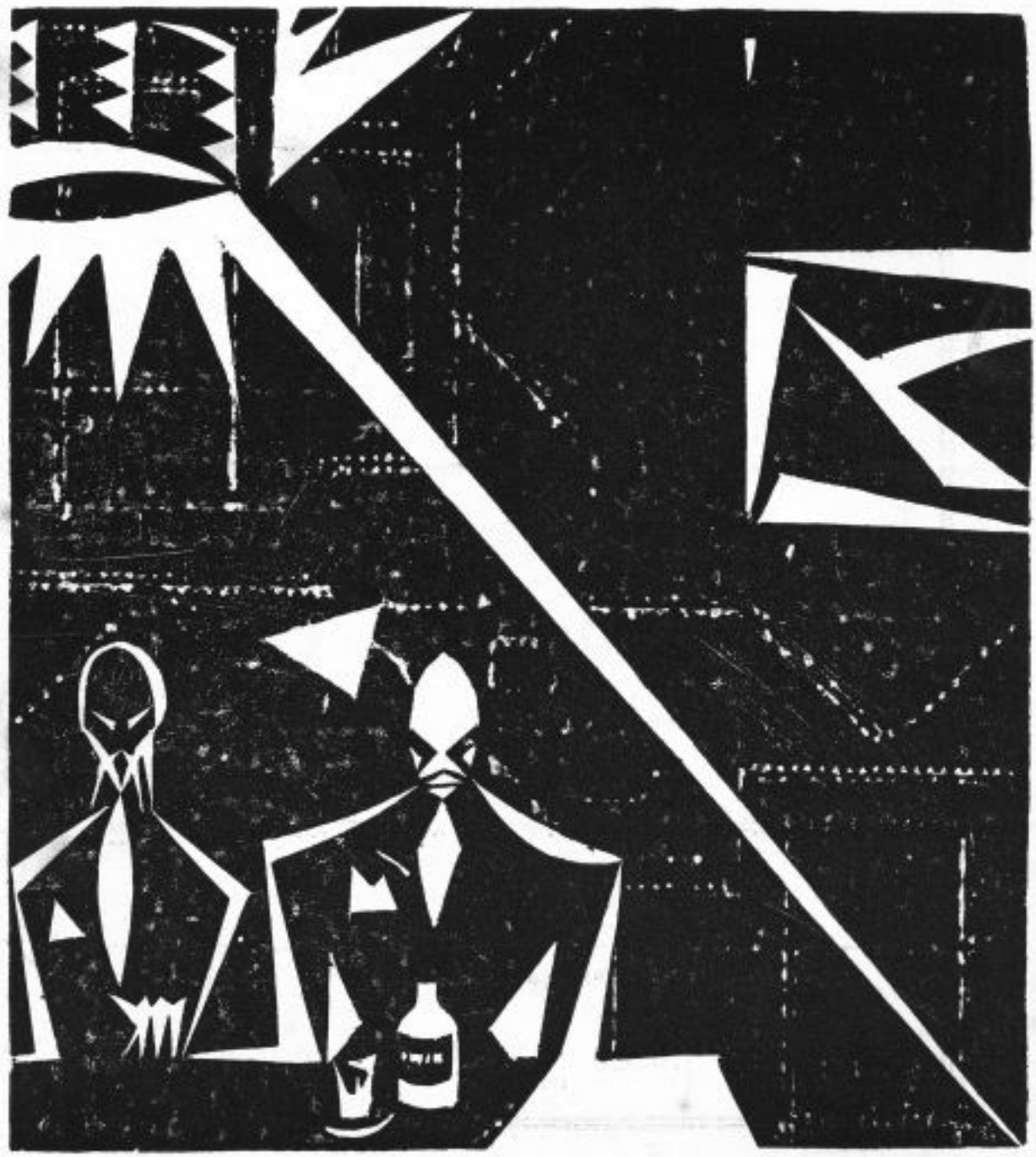

F. ROMÁN E SACO

1000

DROGUERIA

E FARMACIA

PEREIRA, 19. TELÉFONO, 28.

OURENSE

Disponible

RIO MIÑO **Rei dos Viños Galegos**

ESPORTACIONS A TODAS PARTES DO MUNDO

Uzal, Compañía Limitada VIGO

IMPRENTA DE
J. POZA COBAS
Pontevedra